

KLÁŠTERY MAGDALENITEK A DOMINIKÁNŮ U SV. MAŘÍ MAGDALÉNY NA MALÉ STRANĚ V PRAZE

(příspěvek archeologie k poznání jejich podoby)

JAN HAVRDA – MICHAL TRYML

Rozsáhlý archeologický výzkum z let 2003–2005 umožnil provést analýzu vývoje středověkého kostela sv. Maří Magdalény, jenž byl součástí gotického malostranského kláštera magdalenitek. Prokázal pozdější úpravy a přestavby kostela i kláštera v jednotlivých stavebních fázích od 14. do 17. století. Završila je rekonstrukce celého areálu v 17. století pro potřeby dominikánského kláštera, který na tomto místě existoval mezi lety 1604–1784. Nálezem dosud neznámé románské architektury předcházející vzniku kostela výzkum otevřel i otázku jeho předchůdce. Z hlediska přístupu k archeologicky odkrývaným stavebním památkám je kladnou devízou stavebníka, že odkryté zdivo polygonálního závěru gotické svatyně včetně základu oltářní menzy zůstalo na místě, bylo konzervováno a s minimálním doplněním je dnes přístupno veřejnosti.

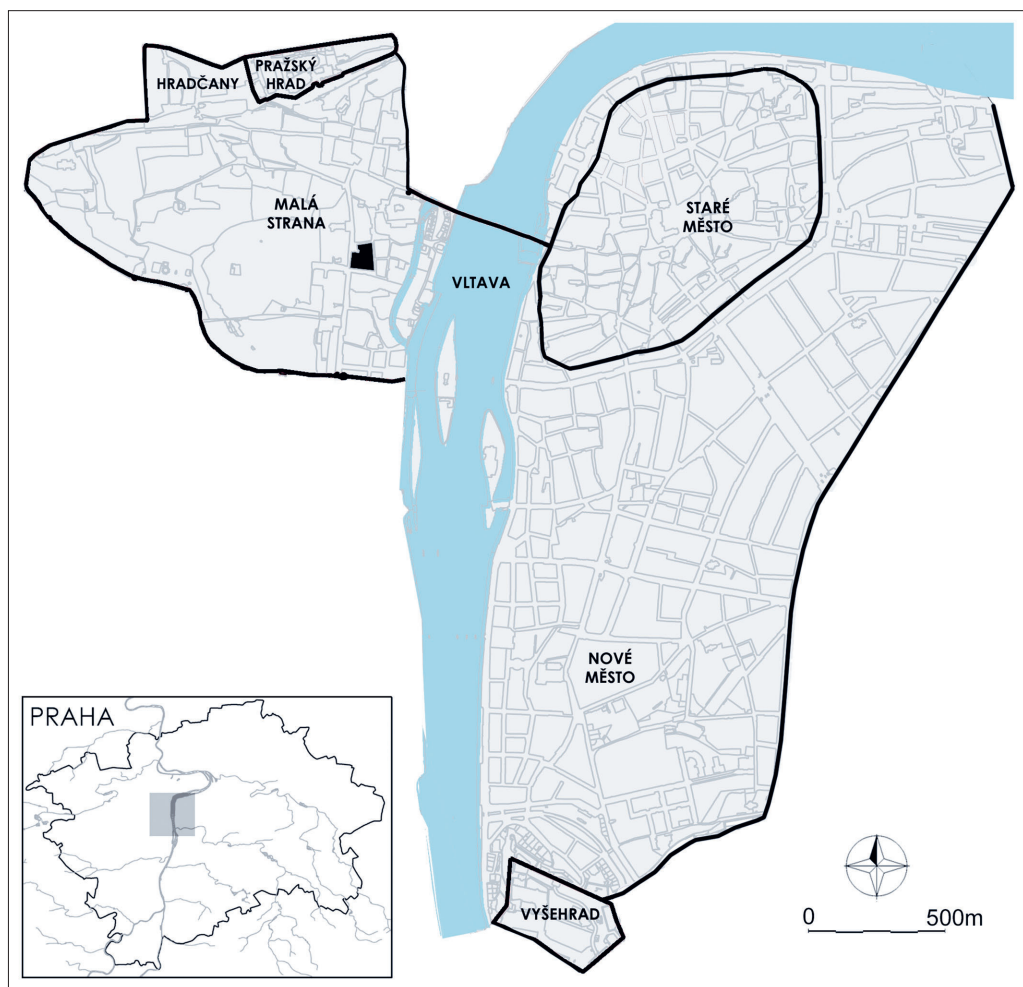
An extensive archaeological excavation during 2003–2005 enabled a building development analysis of the medieval church of St. Mary Magdalene, which was formerly integrated in a gothic Magdalenian monastery at Malá Strana. Later modifications of the church and the monastery between the 14th to 17th centuries were revealed. They culminated, in the 17th century, in a complete reconstruction for the use of a Dominican monastery, which existed on the same site between 1604–1784. The discovery of Romanesque structural remains predating the origins of the church opened the question of its predecessor. The exposed walling of the polygonal gothic east end of the church, which includes the altar foundations, were preserved in situ, conserved and with the minimum of modification, opened for public display. This is a positive response by the private developer to archeologically uncovered heritage monuments.

Klíčová slova — Praha – Malá Strana – klášter – kostel – magdalenitky – dominikáni – archeologický výzkum

Úvod

Oba kláštery zmíněné v nadpisu tohoto příspěvku (gotický klášter magdalenitek a na jeho místě částečně postavený barokní klášter dominikánský) náleží ke dvěma nepříliš známým pražským církevním institucím. Stav jejich poznání výrazně – především co se fyzické podoby týče, posunulo probíhající zpracování nedávno ukončeného archeologického výzkumu. Předběžné výsledky výzkumu, který provedli pracovníci Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Praha, jsou námětem tohoto příspěvku.

Zmíněné klášterní areály se původně nalézaly v jižní části historické Malé Strany v jihozápadním sousedství Maltézského náměstí, v bloku domů dnes vymezeném ulicemi Újezd, Karmelitská, Hellichova, Nebovidská a Harantova (obr. 1). Výzkum proběhl na dvou ze tří parcel, které dnes vyplňují plochu bloku, a sice na parcelách domů čp. 387 a čp. 459 (obr. 2, 3). Od josefínských reforem byl celý areál, původně klášterní, využit k utilitárním účelům. Rajský dvůr byl postupně zastavován, až nakonec jeho plochu zaujímal rozlehlá tovární hala skrývající tiskařské stroje (obr. 4). Tento stav trval až do počátku devadesátých let minulého století. Poté byl několik let celý prostor opuštěn, příjezdové cesty i vnitřní dvorky zarostly náletovou vegetací a objekt byl používán pouze filmaři. K zásadní změně došlo až v roce 2003, kdy části areálu spjaté s továrními provozy byly demolovány a stávající objekty začaly být razantně rekonstruovány pro nové využití (obr. 5). Výstavba nového malostranského hotelu měla zčásti podobu rekonstrukce historických domů. Do ulic Malé Strany byl (až na výjimky) zachován vnější architektonický výraz domů, zatímco do prostoru dvora byl na místo zrušené tiskárenské haly vestavěn nový objekt, který spoluvytváří jakoby původní charakter areálu s vnitřním čtvercovým dvorem. Dostavba byla navržena s jasným výtvarným záměrem odlišit současné prvky a materiály od historických budov (obr. 6). Například od křížové chodby někdejšího kláštera je nová část budovy oddělena úzkým atriem, které do ní přivádí denní světlo a je otevřeno po celé délce a výšce. Z atria je viditelná původní barokní fasáda křížové chodby. Hotel má 99 pokojů a také 22 apartmá včetně prezidentského s terasou v nejvyšším poschodí s výhledem na Pražský hrad. Unikátním hotelovým prvkem je zrekonstruovaná jižní část barokní křížové chodby (obr. 7) využívaná jako přísálí pro velký sál, který vznikl z bývalého refektáře. V roce 2007 získala přestavba areálu bývalého kláštera na luxusní Mandarin Oriental Hotel v Praze titul Stavba roku. Byla oceněna jako ukázka architektonicky zajímavé a relativně citlivé obnovy nespočetného souboru historických objektů – bývalé tiskárny, barokního konventu, renesančních domů a gotického kostela

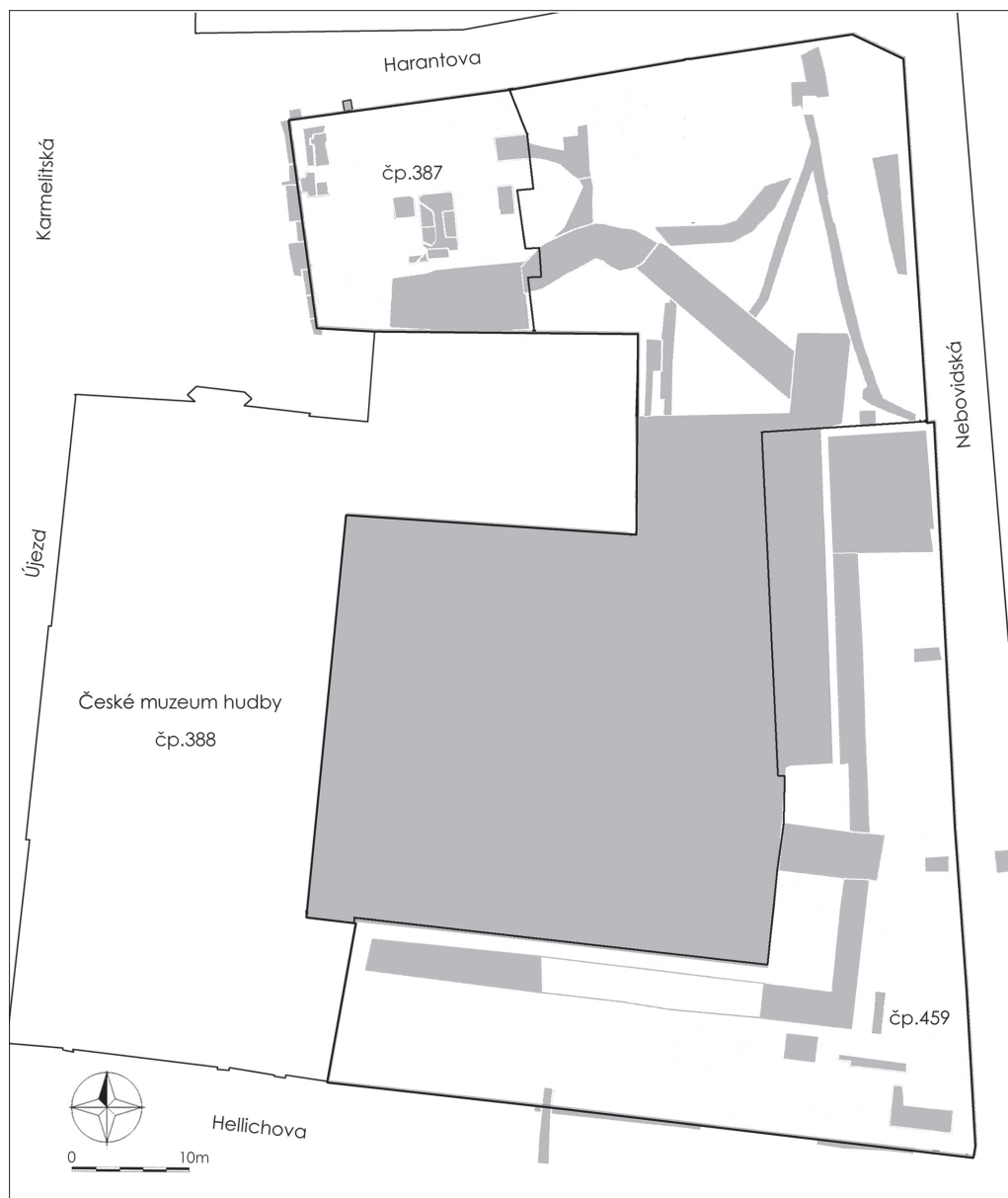

Obr. 1. Pražská historická města. Černě areály klášterů magdalenitek a dominikánů u sv. Maří Magdalény na Malé Straně (kresba J. Hlavatý, 2007).

v památkové zóně nedaleko pražské Kampy na Malé Straně. Sluší se poznamenat, že autory celkového řešení byli architekti Jiří Hůrka a Vítězslava Rothbauerová z atelieru Dům a Město – sdružení architektů (BIEGEL 2006, 13–17; VANĚČEK 2006, 16–21; ŽÍTEK 2007; ROTHBAUEROVÁ/HŮRKA 2008, 6–9).

Archeologický výzkum byl důkladně plánován a připravován. Na staveništi byly ještě před zahájením zemních prací položeny zjišťovací sondy. Tři zde byly vyhloubeny již v roce 1997, o rok později bylo archeologicky zdokumentováno 11 statických sond (HAVRDA/PODLISKA 2000, 356). Současně byla provedena důkladná rešerše dosavadních znalostí o lokalitě a poté byl zpracován projekt výzkumu. Plošně šlo o nejrozsáhlejší archeologickou akci na území historické Malé Strany. Během více než dvou let (od listopadu 2003) byla prozkoumána plocha o velikosti více než 3000 m². V zájmu o co největší komplexnost pohledu byl spolu s archeologickým výzkumem v domě čp. 387 uskutečněn Michaelem Ryklem a Matoušem Semerádem hloubkový průzkum stavebně historický (RYKL 2004; 2006) a v domě čp. 459 provedl stavebně historický průzkum Jan Beránek (BERÁNEK ET AL. 2004) a Miroslav Kovář. Nově byl zpracován fond písemných pramenů (LANCINGER 2004; PAŘEZ 2005) a byla, nebo stále ještě je, prováděna celá řada expertíz včetně zpracovávání rozsáhlého materiálu environmentálního (např. KOČAR ET AL. 2007). Je zřejmé, že definitivní zpracování výsledků tak rozsáhlého výzkumu ještě nějaký čas potrvá. Dosud byly publikovány buď pouze předběžné informace, nebo naopak výsledky dílčích sond (HAVRDA/TRYML 2006a; 2006b; 2006c; 2006d; 2007a; 2007b; 2007c; v tisku; RÜCKL/HAVRDA/TRYML 2007; HAVRDA ET AL. v tisku). Nicméně už nyní je zřejmé, že výzkum přinesl informace (mnohdy nečekané), které významně rozšířily naše poznání dějin středověké i raně novověké Prahy. Jejich výčet by překročil rámec tohoto příspěvku, proto upozorníme alespoň na odkryv raně středověké fortifikace opevňující od jihu Malou Stranu. Průběh opevnění byl dokumentován v linii dlouhé více než 48 metrů. Systém sestával z příkopu a dřevohlíněné hradby s kamennou plentou (HAVRDA/TRYML 2006a; 2007b; HAVRDA 2008). Mezi zásadní objevy výzkumu ale bezpochyby patří ty, které jsou spjaté s působením řádu magdalenitek na zdejší lokalitě.

Obr. 2. Malostranský blok domů vymezený ulicemi Karmelitská, Újezd, Hellichova, Nebovídká a Harantova (čp. 388 – odsvěcený barokní kostel sv. Maří Magdalény, čp. 387 a čp. 459). **Sedě** plocha archeologického výzkumu (kresba J. Hlavatý, 2006).

Magdalenitky – Sestry pokání sv. Marie (Maří) Magdalény

Ženský řád, patrně založený v Německu v 1. polovině 13. století. Původně se řídil řeholí sv. Benedikta, kterou později nahradila řehole sv. Augustina. Řád měl i mužskou větev. V čele celého řádu stál generální probošt. Provincie řídili zemští prevoři a v čele jednotlivých klášterů stáli probošti. Představenou sester v konventu byla převorka. Původní poslání řeholnic představovala péče o nemocné a poutníky. Do řádu nejčastěji vstupovaly dcery bohatších měšťanů. V Českých zemích bylo v průběhu 13. a 14. století založeno několik konventů, které většinou zanikly během husitských válek. Poměrně málo protěžovaný řád měl příznivce hlavně v osobách posledních pražských biskupů. Nejstarší známá komunita magdalenitek v Čechách krátce působila v Dobřanech u Plzně (doložena 1259). V Praze došlo zřejmě k přenesení domu, původně zmiňovaného v roce 1282 v sousedství kostela sv. Havla na Starém Městě, někdy před rokem 1329 na Malou Stranu. Další kláštery vznikly v Zahražanech u Mostu (1283), na břehu Ohře u Loun (kolem roku 1330) a údajně i u sv. Vavřínce v Želíně u Kadaně. Na Moravě byl konvent bílých paní v Dalešicích a ve Slezsku v Nise. Nejdéle se udržel řád v Mostě-Zahražanech. Zahražanské (později mostecké) magdalenitky byly v roce 1782 rozpuštěny, čímž činnost řádu na našem území končí. Sestry nosily bílý hábit, škapulíř, cingulum a závoj (Vlček/Foltýn/Sommer 1997; Jirásko 1991).

Klášter magdalenitek u sv. Maří Magdalény na Malé Straně

Existence středověkého kláštera s kostelem sv. Maří Magdalény byla dosud známa pouze z písemných pramenů a ikonografie (souhrnně VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997, 466–469; VLČEK ET AL. 1999, 490–491; DRAGOUN 2002, 56). Historie areálu byla naposledy sepsána v rámci realizace nedestruktivního stavebně historického průzkumu v šedesátých letech při tzv. pasportizaci SÚRPMO. Část věnovanou stavební historii v nich zpracoval František Kašička a historickou část Luboš Lancinger (LANCINGER 1965a; 1965b; 1965c). O rok později autoři výsledky svého bádání uveřejnili (KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966). Ve hmotě středního traktu domu čp. 387 identifikovali zdi lodi středověkého klášterního kostela sv. Maří Magdalény, jehož podobu rekonstruovali podle půdorysného rozsahu zachovalých obvodových zdí. Základové zdivo východního závěru středověké stavby přitom lokalizovali do prostoru dnešního dvora.

První přímá písemná zpráva o působení magdalenitek na území dnešní Malé Strany se vztahuje k 1. březnu 1329. V listině rychtář a rada pražského města dosvědčují, že jejich spoluměšťan Seiboth (Sypoto) z Benešova daroval plat 1 hřivny na Počernicích své vnučce Markétě. Plat má po její smrti zůstat klášteru sv. Maří Magdalény před zdmi Nového Města pod hradem Pražským (TOMEK 1872, 76). Už z této první zprávy se často odvozuje i jindy potvrzovaný úzký vztah konventuálek k pražským měšťanům, z nichž se přinejmenším část pražských magdalenitek rekrutovala (PAŘEZ 2005, 5). Další písemné zprávy o klášteře jsou bohužel více než skrovné a útržkovité. Pravděpodobně ještě v roce 1339 nebyl klášter zcela dostavěn. Tak snad lze vyložit text zprávy, podle níž pražský měšťan Cunrad řečený z Litoměřic odkázal dvě kopy na stavbu sv. Maří Magdalény (TOMEK 1872, 76). Celková situace kláštera je zřejmá i z textu listiny vydané dne 5. prosince 1414 Janem XXIII., v níž papež vyňal klášter Maří Magdalény v Praze na Újezdě pod horou Petřínem řádu sv. Augustina z pravomoci generálního probošta téhož řádu a podřídil jej pražskému arcibiskupovi, neboť by proboštova přítomnost v klášteře mohla způsobit zruinování a úpadek kláštera. Klášter byl tedy tak chudý, že si nemohl dovolit ubytovat a živit generálního probošta při visitaci (ERŠIL/PRAŽÁK 1956, 244, č. 872). Soupis klášterního ma-

Obr. 3. Pohled na severozápadní část někdejšího rajskeho dvora barokního kláštera. Stav po demolici tiskárenské haly a po odstranění novověkých navázek mocných až 3 m. Situace těsně před zahájením archeologického výzkumu v listopadu 2003 (foto J. Hlavatý, 2003).

Obr. 4. Pohled na severozápadní část někdejšího rajskeho dvora barokního kláštera sv. Maří Magdalény. Vestavěná tiskárenská hala před zbouráním (foto J. Podliska, 1997).

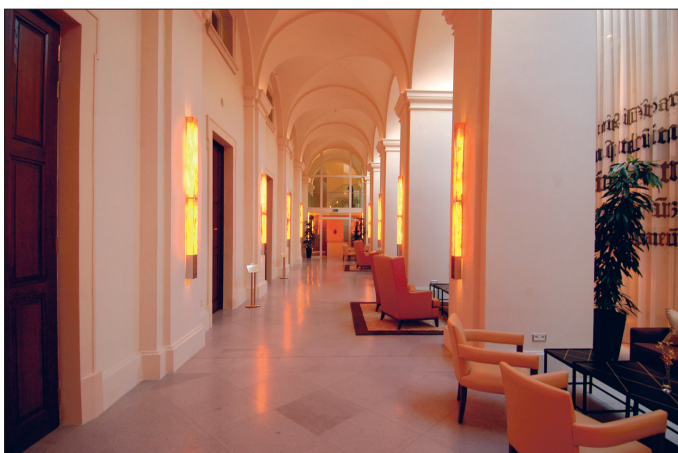

Obr. 5. Jižní křídlo dominikánského kláštera sv. Maří Magdalény s ambitem před zahájením rekonstrukce. Pohled z rajskeho dvora (od severozápadu). Stav v r. 2003 po odstranění přístaveb z 19. a 20. století (foto J. Hlavatý, 2003).

Obr. 6. Pohled na jihozápadní část někdejšího rajskeho dvora dominikánského kláštera zmenšený vloženými vestavbami dvou jednopatrových křídel. Vpravo nahoře bývalý barokní kostel sv. Maří Magdalény, dnes České muzeum hudby. Současný stav hotelového areálu (foto J. Havrda, 2006).

Obr. 7. Bývalý dominikánský klášter u sv. Maří Magdalény na Malé Straně. Jižní chodba ambitu. Pohled od východu. Současný stav (foto M. Tryml, 2007).

Obr. 8. Výřez z tzv. Vratislavského dřevorezu Jana Kozla a Michala Petřeho z r. 1562. Nejstarší známé zobrazení lokality. Situování kostela sv. Maří Magdalény (modře) v nárožní poloze dokládá, že budovy kláštera musíme hledat jižně (vpravo) od kostela. Vpravo dole kostel sv. Vavřince v Nebovicích.

jetku se bohužel nedochoval. Ve výčtu statků z roku 1421, které zabavila pražská obec v počátku husitských válek, jsou jako bývalý majetek kláštera uvedeny pouze dvě zahrady (převorky a konventu) a dvůr v Chýnici u Tachlovic s příslušenstvím. Zjevně nevelké byly i poplatky, které plynuly klášteru z držby tzv. postranního práva nad nevelkou skupinou domků ležících pravděpodobně na jih od kláštera v jeho nejbližším sousedství (PAŘEZ 2005, 7).

Dne 22. července 1420 byl klášter vypálen Pražany a Tábority, kteří téhož dne vykáceli i stromy v arcibiskupské zahradě. Formulace kronikáře Vavřince z Březové „...klášter jeptiščí u svatě Maří Magdalény s mnohými domky na Malé Straně vohněm spálili jsou“ (BLÁHOVÁ/ČAPEK/HEŘMANSKÝ 1979, 75) dovoluje s jistotou pravděpodobností předpokládat, že tato informace se vztahuje i na domky v jurisdikci magdalenitek (PAŘEZ 2005, 6).

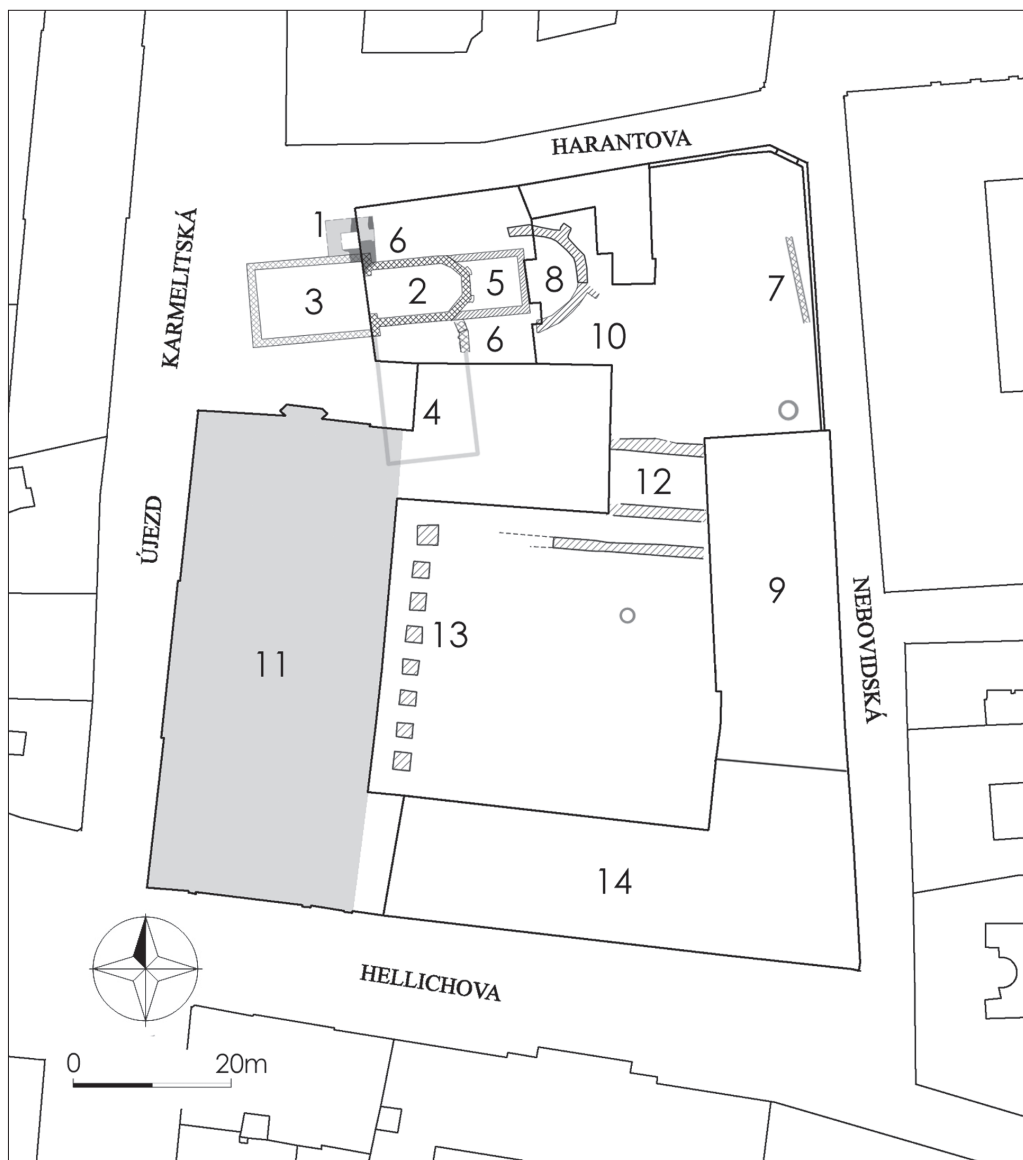
Vzhledem k chudobě kláštera lze uvažovat, že důvody pro jeho zničení byly především strategické. Středověká kapitola kláštera sv. Maří Magdalény se uzavírá v roce 1439. Podle M. Svobodové-Ladové se jeptišky po husitské revoluci vrátily nakrátko do kláštera, který si provizorně upravily k obývání. Vzhledem k tomu, že klášterní kostel byl zničen a sestry patrně ani nedostávaly platy ze svého postranního práva, z něhož se zachovaly pouhé čtyři domy v řečeném roce nadobro z Prahy odešly (bez citace pramene SVOBODOVÁ-LADOVÁ 1973, 121).

O stavební podobě kláštera dostupné písemné prameny příliš informací nepřinášejí. Už z majetkových poměrů kláštera je ale zřejmé, že se nejednalo o rozsáhlý a patrně ani výstavný areál. Malý byl zřejmě i počet řeholnic. Nejvíce – tři, jsou jmenovitě uvedeny k roku 1336. Srovnáním s podobnými kláštery v Čechách došel Jan PAŘEZ k pravděpodobnému odhadu, který kolísá mezi pěti a deseti (2005, 8). Vedle kostela byl nutnou stavbou kláštera objekt konventu, v němž se nacházel refektář, patrně i kuchyně a dále společný dormitář či jednotlivé cely. V konventní budově, či pravděpodobněji v samostatné stavbě sídlila převorka. V další oddělené

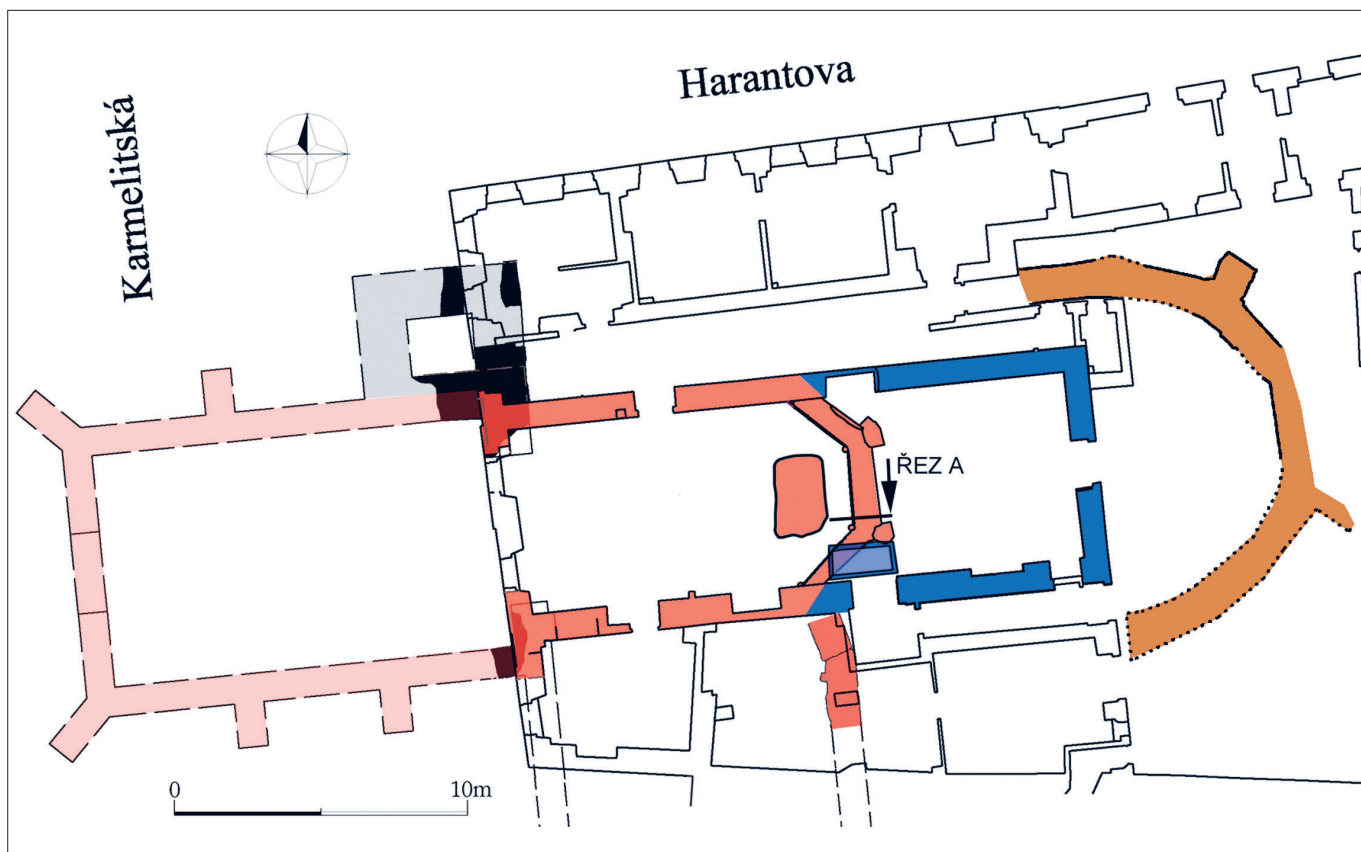
stavbě přebývali probošt, popř. plebán. Dále musíme předpokládat prostory či objekty sloužící k minimálnímu provozu kláštera (studna, sklad dřeva k vytápění i vaření, spižárna pro uchovávání potravin, která se mohla nalézat ve sklepě). Je možné, že tyto prostory byly součástí hlavní konventní budovy. Existenci hospodářského zázemí potvrzují i funkce některých řeholic: Markéta, správkně obilí – 1372; Klára šafářka (provizorka) – 1372 (TOMEK 1905, 284). Hypoteticky lze uvažovat o stáji, ať už pro dobytek či koně (alespoň pro potřeby probošta). V hospodářském zázemí patrně trvale žilo několik osob (kupř. maštalíř či pacholci a děvečky), ty snad mohly přebývat u dobytka či v hospodářských budovách, jak to bývalo obvyklé (PAŘEZ 2003, 456–457).

Obr. 9. Nenápadný dům čp. 387 v Karmelitské ulici skrývá ve své hmotě několik výrazných stavebních fází gotického klášterního kostela magdalenitek. Pohled od severozápadu (foto F. Malý, 2004).

Obr. 10. Praha 1-Malá Strana, blok mezi ulicemi Karmelitská, Hellichova, Nebovidská a Harantova. Plán současného stavu se zákresem starších situací náležejících klášterním stavbám objevených při archeologickém výzkumu: 1 – románské konstrukce částečně využité při stavbě gotického kostela, 2 – presbytář gotického kostela sv. Maří Magdalény, 3 – zaniklá loď téhož kostela, 4 – předpokládaná lokalizace budovy gotického konventu, 5 – východní novověké ortogonální rozšíření kostela, 6 – středověké pohřebiště, 7 – středověká ohradní zeď, 8 – nově objevené zdivo nedokončeného závěru kostela z 1. poloviny 17. století, 9 – renesanční zástavba Nebovidské ulice, 10 – novověký klášterní hřbitov, 11 – vrcholně barokní kostel sv. Maří Magdalény, 12 – pozůstatky severního křídla dominikánského kláštera, 13 – pilíře základu západního křídla ambitu barokního kláštera, 14 – jižní křídlo vrcholně barokního konventu z 80tých let 17. století (kresba J. Hlavatý, 2009).

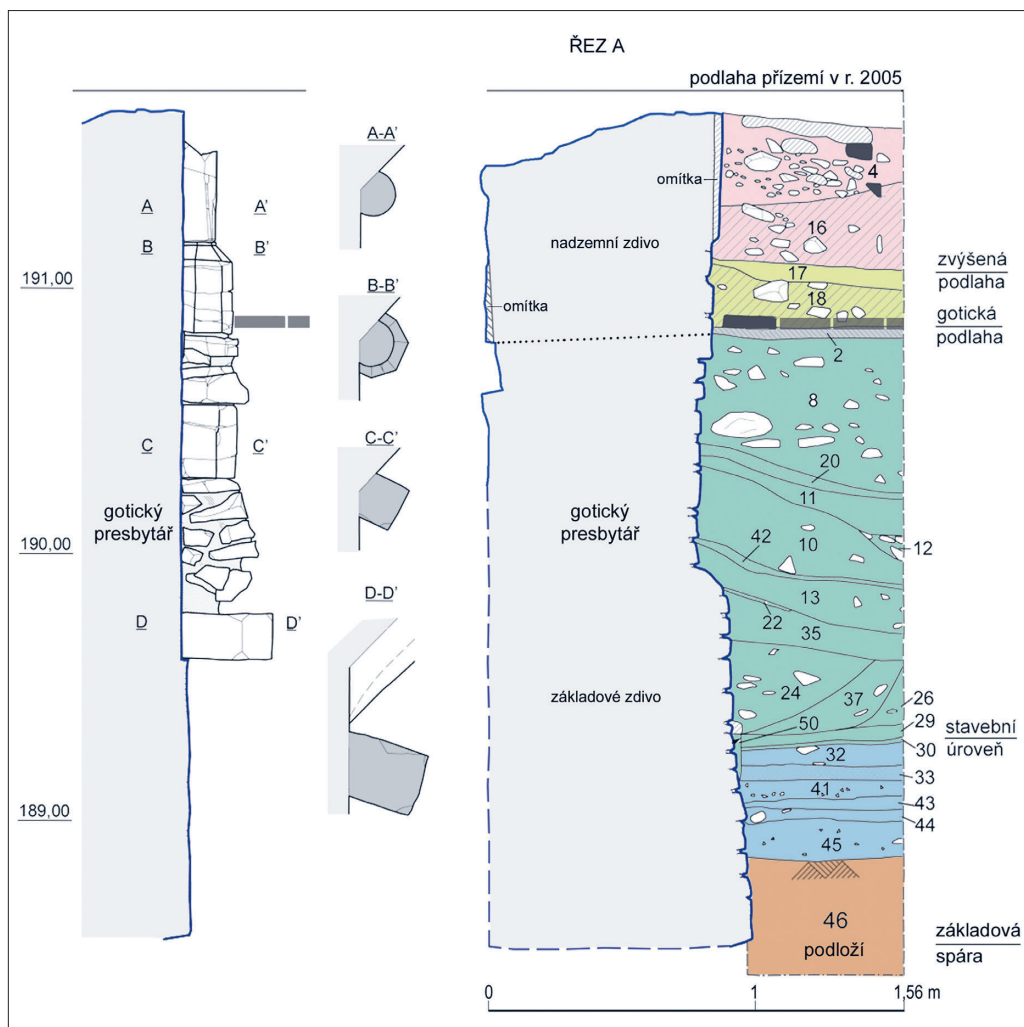

Obr. 11. Praha 1-Malá Strana – Karmelitská ulice, dům čp. 387. Zjednodušený plán odkrytých a předpokládaných fragmentů kostelních staveb. **Hnědě** – oblouk objeveného základového zdiva se zvýrazněným průběhem odkryté líce z 1. pol. 17. století, **modře** – protažení gotického presbytáře k východu, **červeně** – polygonální závěr gotického kostela a základ oltářní menzy, u jižní zdi kostela porušuje gotické zdivo novověká obdélná cihlová hrobka, ta vyznačena **světle modře**. Zbytky zdi lodi středověkého kostela se nalézají pod dlažbou parkoviště v Karmelitské ulici – rekonstrukce (**světlejší červená**), dokumentovány byly pouze úseky zdiva pod chodníkem před průčelím domu. **Černě** – starší románské konstrukce zastížené, **šedě** – románské konstrukce předpokládané (kresba J. Hlavatý, 2009).

Provedený archeologický výzkum především vyřešil otázku situování a podoby klášterního kostela. Bylo už řečeno, že ten byl na základě rozboru mladších ikonografických pramenů (obr. 8) a nedestruktivního stavebně historického průzkumu hledán ve hmotě dnešního domu čp. 387 (KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966). Předpokládalo se, že dochované zdi lodě někdejšího kostela jsou situovány ve střední partii domu (obr. 9), zatímco nadzemní zdivo východního závěru bylo zcela zbořeno a jeho základy je nutné hledat východně od domu, pod dnešní úrovní domovního dvora. Z těchto informací vycházel i projekt připravované rekonstrukce objektu (HAVRDA/TRYML 2006b, 271 obr. 1). Ve střední části domu měla být vyhloubena jáma pro dojezd výtahu. Archeologická zjišťovací sonda zde ale těsně pod úrovní tehdejší podlahy narazila na středověké zdivo. Záhy bylo zřejmé, že ve střední, nepodsklepené části domu čp. 387 je výzkumem odkrývána koruna zdiva polygonální stavby, kterou bylo možné poměrně brzy identifikovat jako východní závěr gotického kostela sv. Maří Magdalény (obr. 10: 2; 11).

Zdivo kostelního závěru bylo nakonec odkryto v délce téměř pěti metrů. Bylo necelý metr silné, vystavěné z lomového opukového kamene. Důležité je, že až do výšky přibližně jednoho metru se dochovaly i partie nadzemního zdiva. V místech jeho lomení jsou situovány koutové přípory (obr. 12). Na obou odkrytých nárožích byla později zeď zevnějšku zpevněna nárožními pilíři, při dalších úpravách přezděnými a rozšířenými. V interiéru stavby byly dochovány nesouvislé plochy omítky. Podlaha presbytáře kostela byla z prostých keramických dlaždic téměř čtvercového formátu (19x18,5x5 cm), z nichž se dochovaly pouze nevelké plochy podél zdi a v bezprostřední blízkosti obou východních přípor (obr. 12: vrstva 2). Pod podlahou se nalézala mohutná kamenitá vrstva tvořená úlomky opuky, kterou je možno interpretovat jako stavební odpad vzniklý při kamenickém opracování kamene (KOVÁŘ 2006, 67). Pokud jde o datování, odhalený polygon s opěráky a koutovými příporami tvaroslovně odpovídá období, k němuž směřují písemné záznamy, tedy přibližně rokům 1315–1329. Použité válcové přípory a patky již bez talířů dávají tušit o odeznívajícím tvarosloví rané gotiky. V jižní části chóru byly hořejší partie zdi porušeny výstavbou cihlové hrobky, jejíž stavba proběhla v době, kdy závěr gotického kostela už nestál (obr. 11).

Archeologické výkopové práce byly ukončeny vybráním novověkého stavebního zásypu zhruba na úrovni gotické podlahy, neboť níže ležící terénní situace nebyly plánovanými zemními pracemi ohroženy. Pouze na jednom místě interiéru byl v další fázi výzkumu plošně omezenou sondou prozkoumán sled nadložních vrstev až na podložní souvrství petřínských svahových sedimentů,

Obr. 12. Praha 1-Malá Strana, Karmelitská ulice, dům čp. 387. **Vpravo** řez východní obvodovou zdí presbytáře gotického kostela a nadloží v jeho interiéru (**řez A**). Sestaven byl na základě několika dílčích řezů dokumentovaných v bodové zjišťovací sondě. Situování řezu viz obr. 11: řez A. Popis řezu: **hnědě** (vrstva 46) – podloží (půdní typ vzniklý na svahových sedimentech); **modře** – raně středověké sídlištní souvrství, **tmavě zeleně** (vr. 8, 20, 11, 12, 10, 42, 13, 22, 35, 24, 37, 26, 29, 50) – násypy tvořené stavebním odpadem, které vyrovnaly svažité terén před položením gotické dlažby kostela (vr. 2), vr. 30 představuje stavební úroveň v době stavby presbytáře; **světle zeleně** (vr. 17, 18) – zvýšení podlahy v 16. století; **červeně** (vrstvy 4, 16) – násypy z 1. pol. 17. století. **Vlevo** pohled na příporu v JV koutě presbytáře a půdorysné řezy příporou (kresba J. Hlavatý, 2009).

na nichž se vyvinula půda (obr. 12). Z hlediska podoby kostela je mezi získanými informacemi důležitý údaj o niveletě základové spáry zdiva gotického presbytáře.

Pro archeologické datování klášterního kostela je důležitý nález mince – parvu Jana Lucemburského (1310–1346), v suťovitém podsypu gotické podlahy kostela. Vrstva tvořená stavební suť vznikla jako vyrovnávka původně svažitého terénu před položením cihlových dlaždic. Z nálezu vyplývá, že stavba podlahy presbyteria kostela není starší než rok 1310, což dobře koresponduje s datováním uměleckohistorickým i se zmínkami v písemných pramenech (Rykl 2006, 96).

Chór kostela byl vystavěn na výrazně podélném půdorysu, jehož konstrukce vychází ze dvou dotýkajících se kružnic a jim opsaných oktogonálních polygonů. Ačkoliv byl presbytář zaklenut třemi poli křížových kleneb, při stavebně historickému průzkumu se nepodařilo zcela prokázat provedení opěrného systému.

Po ukončení průzkumných prací bylo odkryté zdivo konzervováno a částečně doplněno tak, aby mohlo být prezentováno (Tryml 2009, 43–45). Kompletně nově byla položena nová podlaha sestavená z rozměrově shodných dlaždic (obr. 13). Nález středověké konstrukce vedl k přepracování celého projektu interiéru budovy. Byla odstraněna vložená podlaha prvního patra i četné příčky a prostor původního kostela byl tak částečně rehabilitován. V současné době se zde nalézá veřejně přístupná vstupní hala hotelových lázní a objevené středověké zdivo je prezentováno ve středu místnosti pod její skleněnou podlahou.

Další podstatné fragmenty architektury byly odkryty ve výkopech po obou stranách západní obvodové zdi téhož domu. V sondách, které předcházely výkopům pro hydroizolaci a pro inženýrské sítě, byly nalezeny partie zdiva gotické kostelní lodi. Důležité je zjištění, že zdivo lodi bylo výzkumem posléze dokumentováno i těsně vně domu pod dlažbou chodníku bezejmenného náměstíčka u Karmelitské ulice. Z těchto nálezů lze s největší pravděpodobností vyvozovat, že zdivo lodi gotického klášterního kostela sv. Maří Magdalény je dodnes skryto bezprostředně pod dlažbou

Obr. 13. Praha 1-Malá Strana, Karmelitská ulice, dům čp. 387. Zdivo presbytáře zaniklého klášterního kostela sv. Maří Magdalény. Odkryté zdivo v průběhu konzervace. Vpravo původní základ oltářní menzy. Podlaha doplněna replikami středověkých dlaždic. Pohled od severu (foto J. Hlavatý, 2006).

Obr. 14. Praha 1-Malá Strana. Severovýchodní část areálu zaniklých klášterů magdalenitek a dominikánů. Pohled od severu na odkrytou korunu vrcholně středověké zdi z lomové opuky (viz obr. 10: 7). Pravděpodobně ohradní zeď kláštera magdalenitek (foto J. Hlavatý, 2006).

zmíněného náměstíčka při jižním konci Karmelitské ulice (obr. 10: 3, 11).

Jedním ze zásadních objevů výzkumu je zjištění, že v těchto místech bylo zdivo gotického kostela částečně posazeno na koruně starších substrukcí (obr. 10: 1, 11). Ty patřily objektu zatím neznámého půdorysu vystavěného kvádríkovou technikou.

Další zemní práce byly plánovány na opačném konci domu čp. 387, na ploše dvora, tj. východně a jihovýchodně od středověkého kostela. Pokud v těchto místech vůbec jmenované výkopy dosáhly takové hloubky, aby zachytily středověké úrovně, byly odkryty běžné sídlištní vrcholně středověké situace, hlavně v podobě nevýrazných sídlištních vrstev a nevelkých výrobních, mnohdy obtížně interpretovatelných objektů. Je velmi problematické některé z těchto nálezů s existencí kláštera spojit. V sondách nebyly odhaleny žádné zděné konstrukce, kromě jedné, nacházející se cca 40 m východně od kostela a orientované ve směru sever – jih (obr. 10: 7). S určitou mírou pravděpodobnosti by snad tato zeď mohla být interpretována jako součást ohrazení kláštera (obr. 14, 15). Předpokládáme, že nejdůležitější část kláštera (krom kostela), kterou byla konventní budova (obr. 10: 4), se nalézala jižně od klášterní svatyně, v místě severního křídla dnešního Českého muzea hudby (čp. 388), kde výzkum neprobíhal.

Světská mezihra

Z druhé poloviny 15. století nemáme o stavu kostela a přilehlého konventu žádné písemné zprávy a ani provedenému stavebně historické-

mu průzkumu se nepodařilo dokumentovat ve zdivu současné budovy zřetelné stavební aktivity té doby. Toto zjištění s největší pravděpodobností znamená, že po husitských válkách nebyl poničený areál stavebně obnovován a tím se do určité míry problematizuje i možnost intenzivnějšího znovuosídlení klášterišť. Zdá se, že nejvíce byla poškozena loď kostela, která patrně během druhé poloviny 15. století zcela zmizela, zatímco protáhlý presbytář svatyně dále

existoval jako samostatná stavba. Dobu odstranění kostelní lodi ale přesně neznáme. Odpověď by mohl přinést jedině archeologický výzkum na ploše západně od domu čp. 387.

Pravděpodobně počátkem 16. století došlo k restituci někdejšího postranního práva magdalenitek, tentokrát ale do světských rukou. Základem nevelkého okrsku kolem kostelíka sv. Maří Magdalény se stala skupina pěti nebo šesti domů (LANCINGER 1965b, 10). Někdy mezi lety 1516–1526 získal od Ludvíka Jagelonského jurisdikci Jiřík Vachtl z Panthenova (v letech 1529–1541 hejtman Pražského hradu). Podrobnější popis jurisdikce v pramenech chybí, ale nevelký rozsah majetku potvrzuje i skutečnost, že pro jeho správu nebyli ani ustanoveni konšelé (SVOBODOVÁ-LADOVÁ 1973, 141). Pravděpodobně před rokem 1540 se stal majitelem kostelíka a jeho postranního práva rytíř Ludvík Schradin ze Schorndorfu (PÁŘEZ 2005, 10). Zároveň si zakoupil protější dům Pekárnu, kterou užíval k rodinnému bydlení. Z jeho žádosti datované k roku 1554 (nebo 1547?) vyplývá, že zamýšlel provést v kostelíku úpravy, které by umožnily obnovení bohoslužeb pro jeho rodinu i pro lidi z blízkého okolí, nepochybně především z jurisdikce. Je pravděpodobné, že úpravy odhalené archeologickým výzkumem (obr. 12: vrstvy 17, 18) i stavebně historickým průzkumem (např. zesílení opěráků) je možné ztotožnit se Schradinovou snahou o uvedení objektu do přijatelného stavu. Tyto úpravy směřovaly ke zprovoznění, ale zásadně nezměnily půdorys stavby. Pro majitelovu rodinu a obyvatele blízkého okolí bezpochyby prostor původního gotického presbytáře svou velikostí dostačoval (KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966, 188). Po Schradinově smrti prodala jeho dcera Felicitas majetek metropolitní kapitule. Nemáme zpráv, že by kapitula se získaným areálem jakkoli zacházela až do roku 1604, kdy postoupila kostel sv. Máří Magdaleny s okolím pražským dominikánům (VLČEK ET AL. 1999, 490).

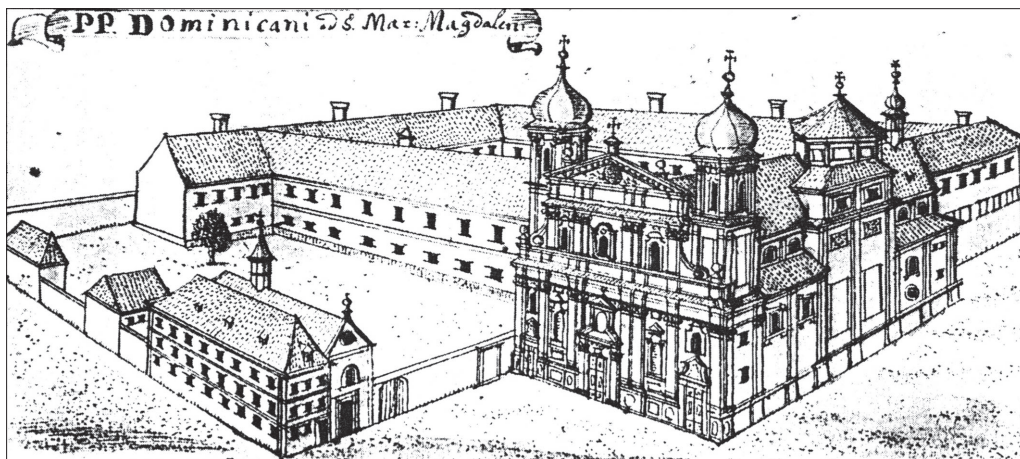

Obr. 15. Praha 1-Malá Strana. Severovýchodní dvůr areálu zaniklých klášterů magdalenitek a dominikánů, dnes hlavní vstup do hotelu. Vstupní brána směřuje do Maltézského náměstí. Šipka ukazuje na torzo původní ohradní zdi středověkého kláštera prezentované v současné dlažbě (foto J. Havrda, 2006).

Dominikáni – Řád bratří kazatelů

Založen sv. Dominikem, schválen roku 1216. Náleží k řádům mendikantským (žebavým). Dominikáni zakládali své konventy výhradně ve městech, jejich posláním bylo kázání, šíření pravé víry. Představeným konventu je převor, provincie provinciál a celého řádu generál. Dominikáni přišli do Prahy roku 1226 a usadili se u sv. Klimenta na Poříčí. Patrně po výstavbě staroměstského opevnění se přemístili, stejně jako jiné řády (např. němečtí rytíři), do městského areálu obehnaného hradbami. Někdy před r. 1238 se usadili na velmi výhodném místě, u kostela sv. Klimenta na Starém Městě nedaleko Juditina mostu (dnešní areál Klementina). V r. 1238 byli pověřeni organizací špitálu křížovníků s červenou hvězdou u mostu přes Vltavu. Konvent bratří kazatelů zde sídlil do r. 1556, kdy je vystřídali jezuité, nový dynamicky se rozvíjející řád. Dominikáni pak po nějakou dobu sídlili v Anežském klášteře. V roce 1604 se řád opět stěhoval, a to na Malou Stranu ke kostelíku sv. Maří Magdalény. Roku 1625 daroval císař malostranským dominikánům kostel sv. Jiljí na Starém Městě pražském, kde řád sídlí dodnes (VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997; BUBEN 2007; ČERNUŠÁK/PROKOP/NĚMEC 2001; JIRÁSKO 1991).

Obr. 16. Friedrich Bernard Werner (podle starší kresby?), kolem roku 1740. Klášter dominikánů na Malé Straně, kterému vévodí stavba nového kostela, je zakreslen poněkud schematicky. Vlevo budova starého kostela, dosud nezačleněná do organismu objektu. Severní křídlo kláštera bylo patrně redukováno.

Konvent se na Malou Stranu přestěhoval 1. června 1604 a jeho představitelé začali záhy usilovat o úplné, deskové pojištění vlastnictví území celé jurisdikce. Svatyně musela být zřejmě upravena pro klášterní provoz, hovoří se o úpravách chóru (LANCINGER, 1965b, 18). Stav kostela není ze zpráv zřejmý, nicméně protože byl v březnu 1606 jmenován kostelem konventním, vysvěcen a uveden do provozu, můžeme předpokládat provedení alespoň nejnutnějších úprav. V souvislosti s tím předpokládá Pavel Vlček i zrušení gotického polygonálního závěru a prodloužení svatyně východním směrem (VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997, 467). Naskytá se však otázka, zda by řád investoval do majetku, který v té době nebyl ještě v jeho vlastnictví. Tím spíše, že prodloužení kostela rozhodně dominikáni nutně nepotřebovali. Podle vizitačního protokolu z roku 1613 měl zdejší kon-

Obr. 17. Bývalý dominikánský klášter u sv. Maří Magdalény na Malé Straně. Pohled na plochu archeologického výzkumu. Vlevo jsou žlutě vyznačeny koruny zdíva osmi odkrytých pilířů, které nesly vynášecí pasy, na nichž byla postavena zeď západního křídla ambitu. Pohled od jihu (foto a úprava J. Hlavatý, 2004).

vent pouze dva členy (ČERNUŠÁK/PROKOP/NĚMEC 2001, 106). V úvahu připadá i hypotéza, že na mědirytině Filipa van den Bossche vytištěné v roce 1606 je polygonální závěr možná ještě zobrazen (RYKL 2004, 178). Aniž bychom chtěli tuto diskusi rozvádět, spokojme se s konstatováním, že výrazné změny původního kostelního chóru, jehož polygonální závěr byl zbořen a stavba protažena k východu, jsou obecně datovány do první poloviny 17. století. Nový, výrazně obdélný půdorys (obr. 10: 5; 11) je v podstatě shodný s půdorysem střední partie dnešního domu čp. 387 (RYKL 2006, 96, HAVRDA/TRYML 2006, 171). Ať došlo k východnímu rozšíření kostela před nebo až po definitivním převodu majetku do vlastnictví dominikánů, jisté je, že teprve po zboření gotického závěru byla vystavěna hrobka, při jejímž hloubení bylo zdivo polygonálního závěru porušeno. Z cihel vystavěná hrobka, objevená

výzkumem přibližně uprostřed délky kostelíka u jeho jižní stěny, byla bez nálezů, zasypaná novověkým zásysem (obr. 11, 13). Není zřejmé pro koho byla vystavěna, připomeňme ale, že v kostele byl v roce 1624 pohřben Ottavio Miseroni, známý rytec drahých kamenů Rudolfa II., s jehož rodem je někdy tato fáze výstavby spojována (LANCINGER 1965a, 18). Jeho náhrobním kamenem nalezeným v sekundární poloze se v poslední době zabýval Jan CHLÍBEC (2004, 41). Protože jiná hrobka nebyla výzkumem odhalena, možnost výkladu, podle něhož se výzkumu podařilo odhalit hrobku známého rytce, se přímo nabízí.

K definitivnímu převodu kostela sv. Maří Magdalény i s jeho zbožím, právy a náležitostmi mezi proboštem svatovítské kapituly a provinciálem dominikánské českomoravské provincie došlo až v roce 1613, listinou datovanou 19. srpna, v níž je kostel

označen jako „...*ecclesiam ruinosam*“ (Archiv Pražského hradu rkp. CodXXX, ff.133v–134r., citováno podle Pařez 2006, 14). Nesoulad tohoto označení kostela s předešlým textem je zřejmý, nespíše jde o účelové pojmenování stavu věcí. Opakující se nářky na bídrou majetkovou situaci kláštera nás nutí brát tato slova s určitou rezervou. Listina dává dominikánům právo zbudovat na místě klášter a vykupovat k tomu účelu od místních obyvatel domy.

V průběhu 17. století se klášter velmi cílevědomě snažil po částech vykupovat okolní majetky, nicméně jednání byla obtížná a vlekla se poměrně dlouho. V roce 1616 došlo pravděpodobně i k zahájení stavby nového konventu, o jehož podobě a rozsahu dostupné prameny mlčí (KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966, 189). Podle materiálů vzešlých z vizitace nového provinciála řádu Tomáše Sarrii byla v roce 1646 budova v rozvalinách a fungoval jen malý dormitář s 12 celičkami (LANCINGER 1965b, 19). Stavba konventu ale (až po válce?) zjevně pokračovala, protože podle pozdější zmínky z roku 1670 musela novostavbě velkého kostela ustoupit asi polovina již vybudovaného kláštera.

Archeologie přinesla nové informace i do historie počátků budování nového kostela dominikánů. V poslední fázi výstavby hotelu, v lednu roku 2006, byl ražen podzemní spojovací tunel mezi oběma objekty areálu – domy čp. 387 a 459. V tunelu byla v prostoru pod jihozápadní částí dvora domu čp. 387 zjištěna a na šesti řezech dokumentována část zdi. Vzhledem k míře zahloubení tunelu byla zachycena jen nejspodnější partie její konstrukce a to ještě u stropu ražby. Jednoznačná interpretace nálezů byla zpočátku dosti obtížná. Zřejmé bylo, že se jedná o základovou konstrukci narušující raně a vrcholně středověké partie nadloží. Až v březnu 2006, kdy narazily lžice bagru východně od budovy domu čp. 387 (tedy několik metrů severně od trasy tunelu) při odstraňování novověkých navážek na korunu téže konstrukce z lomového zdiva, bylo po zaměření celé situace zřejmé, že průběh zdiva tvoří neuzavřený půlkruh (obr. 10: 8; 11). Nalezenou konstrukci lze stěží označit jinak než jako základové zdivo východního závěru se dvěma opěráky, patřící dosud neznámé sakrální stavbě. Protože koruna byla tvořena téměř vodorovnou hrubě uhlazenou

Obr. 18. Praha 1-Malá Strana, areál zaniklých klášterů magdalenitek a dominikánů. Nejjižnější z objevených pilířů základového zdiva ambitu dominikánského kláštera vystavěného už v 17.(?) století byl jako jediný dochován včetně vynášecího pasu. Tento pilíř je dnes prezentován v suterénu hotelu (foto J. Hlavatý, 2004).

Obr. 19. Praha 1-Malá Strana, domy čp. 387, 388 a 459. Pohled od jihu na severní část areálu dominikánského kláštera v době archeologického výzkumu. Dvě obvodové základové zdi jsou pozůstatky severního křídla dominikánského kláštera (A, B). Dole nevelký a místy narušený úsek základového zdiva nedokončeného severního ambitu (C). Vpravo nahoře brána do Maltézského náměstí (foto F. Malý, 2004).

vrstvičkou malty, byla vyslovena teorie, že objevená stavba byla přerušena a zakonzervována (Michael Rykl – ústní konzultace). Výzkumem byla pravděpodobně objevena partie základové zdi presbytáře kostela, jehož výstavba byla přerušena a nebyla už nikdy dokončena. Jak tvar odhaleného zdiva, tak terénní situace včetně (bohužel malého počtu) nálezů ukazují nejspíše na období raného novověku, nevylučující první polovinu 17. století, kam směřuje naše interpretace postavená i na základě znalostí historického vývoje lokality. Pokud je náš výklad správný, nachází se nehluboko pod dnešním terénem na dvoře domu čp.

387 dosud pozůstatek snahy dominikánů o stavbu nového chrámu, který měl vyrůst na místě kostela gotického. Lze si jen těžko představit, že by k takové akci mohlo dojít jindy než mezi lety 1613 a 1637, tj. mezi rokem, kdy řád získal zdejší území do svého majetku a mezi dobou, kdy hrabě Michna sepsal svou závěť. Její obsah znamenal, že dominikáni mohou začít stavět nový, tentokrát už velkolepý barokní kostel, jehož hmota je dodnes zřetelná v hlavní budově Českého muzea hudby (obr. 10: 11). Severní průčelí tohoto barokního kostela, zasvěceného též sv. Maří Magdaléně, se nalézá pouze 10 m jižně od středověké svatyně (HAVRDA/TRYML v tisku).

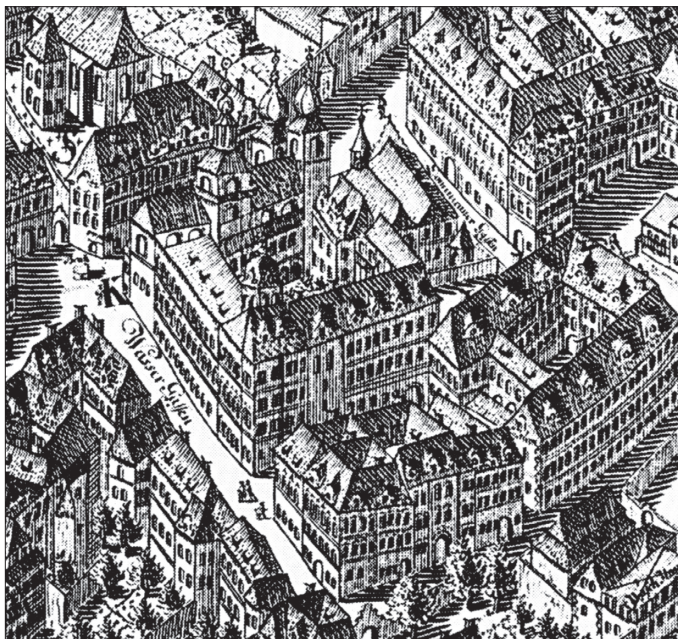
Shrme-li tedy stavební vývoj kostela sv. Maří Magdalény je zřejmé, že na místě románské stavby byl ve vrcholném středověku postaven pro řád magdalenitek klášterní kostel s polygonálním závěrem. Po husitských válkách došlo k odstranění lodi kostela a presbytář sloužil dále jako polosoukromá kaple. Dominikáni někdy v 1. polovině 17. století zbourali polygonální závěr a stavbu prodloužili k východu. Patrně nedlouho poté zahájili stavbu nového kostela, která však byla záhy opuštěna. Ze stavby se pod úrovní dvora dochovalo výzkumem odkryté základové zdivo půlkruhového závěru.¹

V roce 1616 začala stavba nového dominikánského konventu bezpochyby na místě konventu gotického, ale na novém, renesančním základě. Předpokládáme, že konventní budovy se nalézaly jižně od původní klášterní svatyně. Spojíme-li obě stavby – renesanční dominikánský konvent a nedokončený kostel, máme před sebou zatím neznámou a dosud spíše jen tušenou etapu stavebního vývoje dominikánského kláštera na Malé Straně. Etapu, jejíž stavby v podstatě zhruba kopírují územní schéma středověkého kláštera magdalenitek. Řešení, které zvolili dominikáni někdy v průběhu dvacátých nebo třicátých let, bylo z finančního i prostorového hlediska jediné možné, ale nebylo příliš důstojné a reprezentativní. To by také mohlo vysvětlovat důslednost dominikánů při jednáních o financích na stavbu nového kostela a kláštera. Michnovské peníze byly jedinou možností, jak zajistit nové, řádu odpovídající prostředí. Možná není náhodou, že nástup zcela nové, velkorysé koncepce výstavby kláštera se v podstatě překrývá s koncem války i s nástupem nového energického provinciála, kterým se v roce 1652 stal dosavadní člen antverpského konventu Bohumír Marcqius (ČERNUŠÁK/PROKOP/NĚMEC 2001, 109).

Původně gotický kostelík nemohl stačit budoucím nárokům sebevědomého řádu. Konvent sice (vzdor své údajné bídě) shromažďoval finanční příspěvky jak od komory, tak od svých bohatých příznivců, nicméně k zásadnímu zlomu v situaci došlo až někdy na konci třicátých let, kdy se

¹ Odlišnou teorii vypracoval Matouš Semerád, který předpokládá obrácenou posloupnost obou staveb. Podle něho se dominikáni nejdříve pokusili o výstavbu nového kostela s půlkruhovým závěrem a až poté, kdy byla změněna koncepce výstavby kláštera, byl starší kostelík přestavěn na jednoduchou kapli obdélného půdorysu (podrobněji HAVRDA/TRYML v tisku, pozn. 39).

podařilo dominikánům přesvědčit svého bohatého souseda Karla Alexandra hraběte Michnu k závazku na zbudování velkého konventního kostela. Michna svůj závazek splnil testamentem z roku 1637, v němž zavázal své dědice k vybudování chrámu ve velikosti staroboleslavské baziliky nebo vídeňského kostela bosých karmelitánů (KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966, 190). Současně hrabě věnoval řádu peníze na odkoupení některých domů. Záležitost se zřejmě vlekla, protože ještě berní rula uvádí k roku 1654 oba předmětné domy jako stojící (LIVA 1949, 135). Vz-

Obr. 20. Výřez z ortografického plánu Prahy J. D. Hubera (1769). Pohled od jihovýchodu. Při pohledu do rajskeho dvora dominikánského kláštera sv. Maří Magdalény je v budově západního křídla viditelných několik oblouků ambitu. Důležitá je podoba severního křídla, jehož pravá (východní) část pravděpodobně chodbu ambitu postrádá.

pětí ale musely být domy strženy, neboť stavba velkého kostela byla požehnáním základního kamene na jejich místě započata dne 19. června 1656 (VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997, 467). S budováním velkého kostela ale neustala aktivita ani v kostelíku původním, změněném na kapli. V roce 1653 zde dominikáni vybudovali boží hrob a z roku 1651 existuje žádost o finanční podporu na stavbu oratoře (LANCINGER 1965a, 21), jejíž fragmenty odkryl stavebně historický průzkum v prvním patře stávající budovy čp. 387 (RYKL, 2004). Stavba velkého neorientovaného kostela, situovaného podél ulice Újezd, stavěného podle projektu Francesca Carattiho, pokračovala poměrně pomalu. Několikrát byla pro nedostatek financí zastavena, takže kostel byl slavnostně vysvěcen až 30. června 1709 (obr. 16). Už předtím byly ale v kostele konány bohoslužby.

V sedmdesátých letech získali dominikáni odprodejem části majetku i donací Miseroniů dostatečné finanční prostředky, aby mohli začít i s výstavbou zcela nového konventu. Situační plán na výstavbu kláštera předložili malostranské obci ke schválení v roce 1677 (VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997, 468) a pravděpodobně záhy poté výstavba nového areálu započala (obr. 10: 14). O jejím postupu, ani o datu dokončení ale nemáme žádné zprávy. Je zřejmé, že zcela nově bylo vystavěno jižní křídlo, v němž se nalézaly všechny důležité prostory. V přízemí refektář a kapitulní síň, v patře nad nimi řada cel. Při archeologickém výzkumu i průzkumu stavebně historickém (BERÁNEK et al. 2004) nebyly zjištěny žádné středověké konstrukce, které by svědčily o starších stavebních fázích objektu. Zatímco toto křídlo (podél Hellichovy ulice) je tedy barokní novostavbou s některými prvky typickými pro dominikánské dispozice (např. existence střední chodby v patře), křídlo východní vzniklo přestavbou původních šlechtických renesančních domů (obr. 10: 9). O ostatních partiích konventu, které měly obklopotvat ústřední prostor rajskeho dvora, nemáme informace. Někdy se pochybuje, zda vůbec byly vystavěny, neúplnou podobu konventu ve tvaru písmene L např. předpokládá Pavel Vlček (VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997, 468).

Na ploše velkého dvora byly archeologickým výzkumem odkryty a zdokumentovány tři vzájemně rovnoběžné zdi probíhající ve směru východ–západ (obr. 10: 12). Jde o základové partie mohutných konstrukcí, které kdysi bezpochyby patřily severnímu křídlu konventu (obr. 19). Úprava koruny nejjižnější z těchto zdí by mohla nasvědčovat skutečnosti, že její stavba nebyla dokončena. Není tedy vyloučeno, že v těchto místech nebyla vnější stěna chodby kolem rajskeho dvora realizována. Úplně odlišně byly konstruovány základy pod obvodovou západní zdí rajskeho dvora. Tvořily ji vynášecí pasy ukotvené na mohutných pilířích přibližně čtvercového půdorysu (obr. 10: 13; 17; 18). Odpověď na otázku, zda byly někdy nad nalezenými základy vztyčeny bloky nadzemního zdiva, leží mimo důkazní možnosti archeologie. Nicméně na Huberově ortografickém plánu z roku 1767 jsou oblouky ambitu na západní straně zřetelné (obr. 20).

Obr. 21. Fragment gotického opukového sloupku slepený v laboratoři NPÚ Praha z úlomků nalezených při archeologickém výzkumu v areálu zaniklých klášterů magdalenitek a dominikánů na Malé Straně. Dnes je prezentován na chodbě hotelu Mandarin Oriental Prague (foto M. Tryml, 2008).

Hřbitovy

V severní části areálu na ploše parcely čp. 387 zachytily archeologické sondy i několik partií hřbitova (Obr. 10: 6, 10). Není sporu o tom, že jde o části pohřebiště příslušející ke kostelu sv. Maří Magdalény. Problém interpretace spočívá mimo jiné v nedostatečně průkazné dataci některých pohřbů. Ty jsou ve velké většině bez nálezů, což neumožňuje přesnější rozdělení do jednotlivých časových horizontů. Je zřejmé, že část hrobů náležela ke starší románské stavbě, nicméně za současného stavu zpracování nejsme schopni jednotlivé fáze ve všech případech bezpečně rozlišit.

Bez dalšího rozlišení mluvíme proto obecně o středověkém horizontu pohřebiště. Z něho bylo možné k antropologickému rozboru předat lidské kostrové pozůstatky ze 37 hrobů.² Z toho počtu bylo 12 hrobů objeveno výzkumem pohřebiště jihovýchodně od kostela a 25 výzkumem té části pohřebiště, nacházející se od kostela severně (Obr. 10: 6). Pokud jde o věk zemřelých, v 11 případech byly zjištěny pozůstatky dětí a nedospělých osob a z ostatních 26 hrobů byly vyzdvíženy kostry dospělých (z nich patřilo 6 mužům, 17 ženám a ve 3 případech nebylo možno pohlaví zemřelého určit). Je zajímavé, že zatímco v jihovýchodní části byl nalezen jen jediný pohřeb dítěte (ve věku 7 až 14 let), v severní části pohřebiště bylo zjištěno 10 dětských hrobů, přičemž v hrobě č. 5 byla kromě pozůstatků nedospělého člověka (15–17 let) nalezena jako příměs ještě větší část kostry dvouletého dítěte. K pohřebním nálezům souvisejícím s klášteřem zjevně patří i kostrový hrob nalezený v roce 1979 ve výkopu pro plynovod v Harantově ulici pouhých 8 m severozápadně od SZ nároží domu čp. 378. Pouze 30 cm hluboká hrobová jáma zahloubená do půdního typu neobsahovala žádné artefakty a byla překryta téměř 2 metry mocnou novověkou stratigrafií tvořenou hlavně stavební sutí (ČIHÁKOVÁ 1983; ČIHÁKOVÁ-DRAGANOVÁ 1984, 141). K jaké etapě pohřbívání tento hrob náleží není možné bezpečně určit.

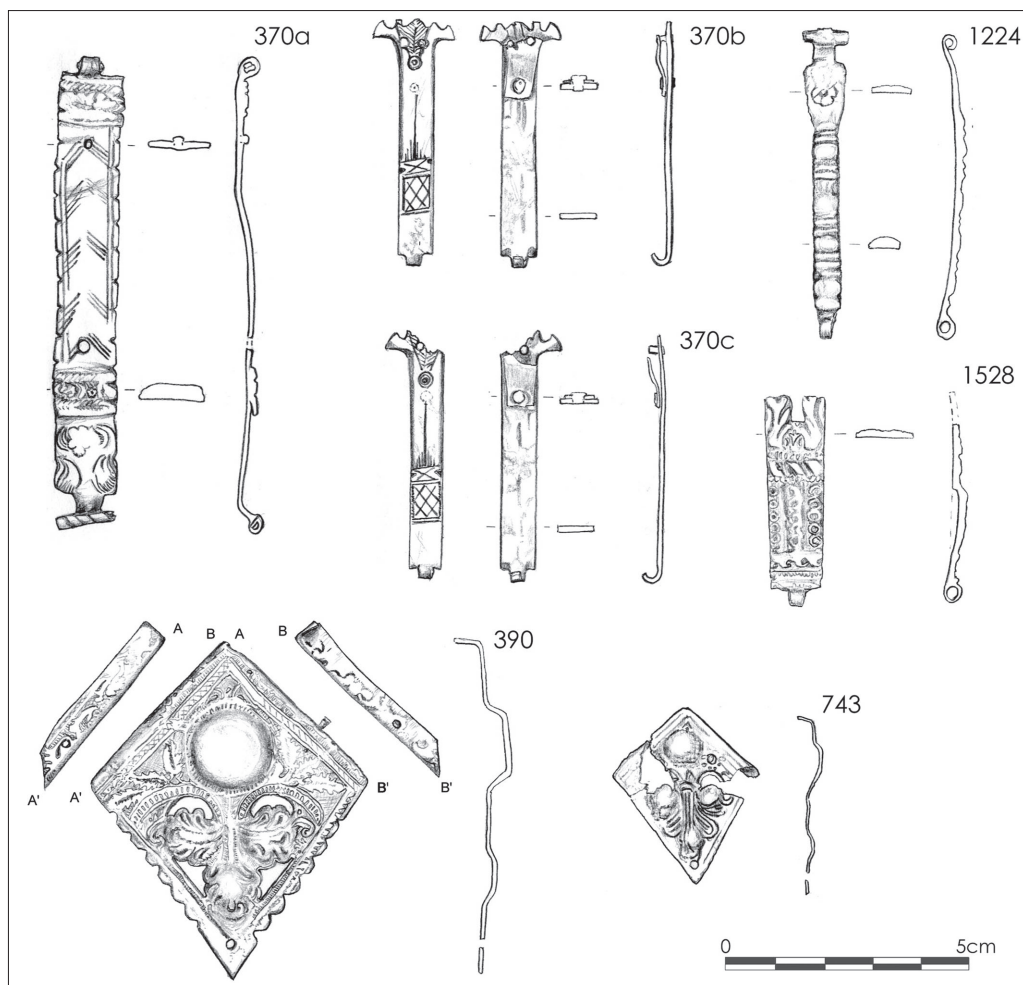
V souvislosti se skladbou pohřbených jedinců je třeba se zmínit i o otázce fungování kostela sv. Maří Magdalény jako kostela farního. Někteří badatelé o možné farní funkci klášterního kostela pochybovali (KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966, 185). Možné řešení přinesl Jan Pařez, který předpokládal, že klášterní kostel, přestože nebyl farním, disponoval od počátku právy kostela farního. A že plebán, doložený zde písemnými prameny, mohl sloužit jako duchovní správce nejen řeholnicím, ale i obyvatelům místního postranního práva – tedy poddaným kláštera. S postupně zvyšovanou hustotou obyvatel lokality však kostel sv. Maří Magdalény statut farního kostela získal, bezpečně je jako farní označen v listině z roku 1403 (PAŘEZ 2005, 4). Po husitských válkách byl klášterní kostel využíván jako polosoukromá kaple. Zda se zde v 15.–16. století pohřbívalo, je nejasné, ale nelze to vyloučit.

Významná změna nastala s příchodem dominikánů. Řád používal kostelík jako konventní svatyni od roku 1604 do 2. poloviny 17. století. V souvislosti s výstavbou nedalekého barokního chrámu mohl být původní kostelík využíván jako pohřební kaple. Baroknímu období, tj. době existence dominikánského kláštera, náleží dva hroby při jižní zdi kostela, objevené na dně mělkého výkopu pro hydroizolaci domu v chodníku v Karmelitské ulici, a dále tři torza hrobů odkrytá a dokumentovaná východně od kostela ve výkopu pro kanalizaci. Nejúplněji byla část barokního pohřebiště s třemi úrovněmi hrobů prozkoumána ve zjišťovací sondě v roce 1997 (HAVRDA/PODLISKA 2000, 356), situované 7 metrů jihovýchodně od kostela (obr. 10: 10). Celkem zde bylo nalezeno 7 hrobů, z toho 6 kosterních pozůstatků patřilo mužům a jeden ženě. Stáří pohřbených se pohybovalo od 20 do 50 let (STLOUKAL 2006). Kolem kostela se přestalo pohřbívat nejpozději v roce 1784, kdy byl za josefínských reforem klášter zrušen.

Movité nálezy

Ve velké většině případů je bohužel nemožné dát jednotlivé artefakty objevené při výzkumu do jasné souvislosti s klášterním prostředím. Hlavní důvod lze vyjádřit argumentem, že ne vždy je místo nálezů předmětu totožné s místem, kde byl daný předmět používán. To platí především ve městech, kde docházelo k přemísťování větších objemů materiálu poměrně často. A spolu se zemínou byly přemísťovány i předměty, které v ní byly v nějakém čase uloženy. Druhým důvodem je skutečnost, že se zatím, před ukončením zpracování výzkumu, nepodařilo bezpečně rozsah areálu gotického kláštera vymezit. Pracovně jsme nálezy, které by eventuálně šly spojit s životem církevních institucí, rozdělili do dvou kategorií podle materiálů, ze kterých byly vyrobeny.

² Analýzu kosterních nálezů provedlo antropologické oddělení Národního muzea v Praze (STLOUKAL 2006).

Obr. 22. Praha 1-Malá Strana, areál zaniklých klášterů magdalenitek a dominikánů. Část nálezů, které lze hypoteticky spojovat s klášterními komunitami. Knižní kování – páskové spony a nárožnice (kresba S. Svatošová, 2006).

Architektonické články

Při výzkumu bylo nalezeno pouze několik opukových architektonických článků, které by s určitou pravděpodobností mohly pocházet z původní klášterní stavby/staveb. Pomineme-li fragment gotického klenebního žebra nalezený v základové partii severní zdi gotického presbytáře středověkého kostela sv. Maří Magdalény a použitý již v době výstavby kostela snad proto, že se během opracování poškodil, jsou z této skupiny nálezů nejzajímavější kusy nárožní sloupky a hlavice. Sloupek byl nalezen rozlámáný do několika desítek zlomků rozmístěných na ploše cca 8 m² v rámci vrcholně středověké vrstvy 45 metrů jižně od středověkého kostela (obr. 21). V laboratoři pražského NPÚ se podařilo nárožní sloupek sestavit a slepit i s mateřským prvkem nárožního kvádru, snad se jedná o část oltářní menzy (?). Hlavice byla zazděná do obvodové zdi patrně pozdně středověkého gotického měšťanského domu. Oba prvky jsou s největší pravděpodobností součástí jedné stavby. Jejich bližší datování než do doby vrcholného středověku, ale asi není reálné.

Kovové předměty

Za nálezy pocházející s největší pravděpodobností z klášterního prostředí je možné považovat knižní kování. Celkem bylo na ploše výzkumu nalezeno šest kusů, z toho 4 páskové spony a dvě nárožnice (obr. 22). Předměty zhotovené z barevného kovu byly rozptýleny v různých sídlištních, většinou navázkových vrstvách. Zpracování sídlištní stratigrafie zkoumaných ploch dosud probíhá, takže při pokusu o interpretaci je nutné vycházet především z předmětů samých. A zde narážíme na jeden z problémů, kterým je dlouhá životnost podobných nálezů. Kování byla drahá a vzácná, proto byly starší kusy často používány ve vazbě mladších knih. Kromě páskových spon, náležejících pozdnímu středověku či ranému novověku, poutá (především svým zdobením) pozornost jiný typ knižního kování – nárožnice typicky kosodélného tvaru se zahnutými kratšími stranami. Menší z obou předmětů je typický pro knižní vazby barokního období, takže by ji bylo možné

spojit s působením dominikánů. Větším problémem je původ větší nárožnice (obr. 22: č. 390). Její vznik lze pravděpodobně datovat do 15. století, takže její spojení s prostředím magdalenitek je dost obtížně představitelné, ledaže by náležela k nejmladší etapě existence ženského kláštera.³ Mezi další nálezy, které by mohly pocházet z prostředí klášterů, patří zlomek prostého, mírně šikmo vně vyhnutého okraje z barevného kovu. S největší pravděpodobností jde o fragment zvonu. Takovýto nález není na archeologických výzkumech příliš častý (VYŠOHLID 2009; HAVRDA v tisku). Časové určení doby jeho vzniku musí vycházet až z budoucího vyhodnocení terénní situace, stejně jako datování dalších nalezených předmětů: drátu z barevného kovu tvarovaného do zploštělého dřívku tlustého přibližně 1 milimetr, na jednom konci s ostrým hrotem, který je na konci opačném roztepán do plochy se zářezem do V a který snad můžeme určit jako stylus (?) nebo fragment rukojeti rydla (?) či pera. Tyto problémy doprovázejí nález barokního medailonu zobrazujícího na jedné straně Ukřižování Krista.⁴

Souhrn

V rámci shrnutí nejdůležitějších poznatků je možno konstatovat, že gotický kostel sv. Maří Magdalény byl postaven v místě starší románské stavby, jejíž podoba a funkce nebyla v tomto příspěvku řešena. Při výzkumu na ploše klášterišť malostranských magdalenitek se podařilo odkryt kompletní půdorys polygonálního závěru kostela sv. Maří Magdalény, vybudovaného v 1. polovině 14. století, jehož zdivo se místy dochovalo až do výšky jednoho metru nad tehdejší úroveň terénu. V interiéru byly situovány čtyři válcové koutové přípy. Mají kruhovitý průřez a ortogonální patky bez talířů. Na obou odkrytých nárožích presbytáře byly dokumentovány patrně dodatečně přizděné nárožní pilíře, později ještě přezděné a rozšířené s využitím cihel. Odhaleny byly též základy oltářní menzy. Odkryté zdivo bylo konzervováno a je přístupno veřejnosti. Loď klášterního kostela, jejíž fragmenty byly zachyceny v sondách západně od domu, byla široká 9,8 metrů. Při určení délky se musíme spolehnout na novověké plány, ze kterých lze odvodit celkovou délku lodi téměř na 16 metrů. Zatímco podobu klášterního kostela lze do jisté míry rekonstruovat, horší je situace u ostatních budov konventu. Na jihu přiléhá ke kostelu nevelký fragment základů zdi, která je snad pozůstatkem konventní budovy, a dále na východě odkrytá část další zdi může být pozůstatkem ohradní zdi kláštera.

Na počátku husitských válek byl klášter zničen a jeho činnost už nebyla obnovena. Předpokládáme, že loď byla zbourána, ale presbytář existoval dále jako samostatná stavba. Východní zdivo gotického závěru bylo zbořeno někdy v první polovině 17. století, kdy bylo nutné zvětšit jeho plochu. Tuto změnu stavby, provedenou protažením bočních stěn k východu, spojujeme s přechodem lokality do majetku dominikánského řádu. Dominikáni se sem stěhují v roce 1604. V další etapě výzkumu byly při budování inženýrských sítí východně od domu čp. 387 nalezeny úseky dalšího základového zdiva. Jeho nálezová situace nasvědčuje, že jde o objekt jehož výstavba byla přerušena, zděné konstrukce byly zakonzervovány a již nikdy nedošlo k dokončení. Protože průběh zdiva tvořil neuzavřený půlkruh, je interpretováno jako základy východního závěru nedostavěného kostela. Pravděpodobně se jedná o zdivo kostela náležejícího k dosud neznámé etapě výstavby nového dominikánského kláštera, která spadá mezi léta 1613 až 1637. Byla to etapa, v níž dispozice staveb měla ještě v podstatě kopírovat dispozici středověkého kláštera magdalenitek, na jehož základech vyrůstala. Koncem třicátých let 17. století se ale dominikánům podařilo získat bohatého mecenáše, což znamenalo opuštění dosavadní koncepce a zahájení výstavby nového, velkoryse založeného kláštera. Nový barokní kostel, zasvěcený též sv. Maří Magdaléně, byl založen v roce 1656 a do roku 1784 fungoval jako hlavní klášterní svatyně. V tomto roce byl za josefínských reforem klášter zrušen a kostel ztratil svoji sakrální funkci. Také k tomuto období přinesl výzkum nové informace. Při výzkumu dvora byly odhaleny základy severního křídla konventu a vynášecí pasy, které nesly zeď západní strany ambitu. V závěru článku jsou uvedeny některé movité nálezy, které by mohly být spojovány s činností obou klášterů, jako jsou např. architektonické články a knižní kování.

3 Za konzultaci k problematice středověkých a raně novověkých knižních kování děkujeme Richardu Šípkovi z Národního muzea.

4 Za zády nápis v majuskulním písmu, v pravé horní části žhnoucí srdce. Na opačné straně církevní hodnostář v profilu se svatozářím, podle začínajícího opisu S.I.O. v majuskulním písmu nelze vyloučit svatého papeže či biskupa sv. Jana (?).

Výsledky větších archeologických výzkumů, publikované ještě ve fázi zpracování (jenž trvá několikrát déle než práce v terénu), jsou obvykle označovány za předběžné s tím, že definitivním zpracováním mohou být ještě změněny. Také vyhodnocování výsledků rozsáhlého výzkumu v sousedství Maltézského náměstí na Malé Straně stále trvá, nicméně je zřejmé, že základní fakta o podobě gotického kostela sv. Maří Magdalény nebo o počátcích dominikánského kláštera se při dalším zpracování už podstatně nezmění. Kromě toho, že předběžné vyhodnocení poskytne základní informace o výsledcích výzkumu lokality, mohou jeho výsledky formulovat okruhy problémů, na něž především bude muset být další zpracování zaměřeno. Pokud jde o gotický klášter magdalenitek, otázky budou směřovat především k vymezení rozlohy kláštera i k poznání další zástavby areálu. Zajímavý bude bezesporu pokus o poznání podoby a funkce románské stavby, na jejímž místě byl klášterní kostel postaven. V obecnější rovině půjde o zasazení příběhu obou klášterů do sídelních dějin této části pražské středověké aglomerace. V naznačené souvislosti mohou být v kombinaci s archeologickými daty důležité i výsledky analýz přírodních.

LITERATURA

- BERÁNEK ET AL. — Jan BERÁNEK / Kateřina KROULÍKOVÁ / Luboš LANCINGER / Tomáš KYNCL: Standardní stavební historický průzkum. Praha 1-Malá Strana, Nebovidská 1, čp. 459/III. Nepublikovaný rukopis, Praha 2004.
- BIEGEL 2006 — Richard BIEGEL: Hotel Mandarin v dominikánském klášteře na Malé Straně. Za starou Prahu. Věstník Klubu Za starou Prahu, ročník XXXVI (VII), 2006/2, 13–17.
- BLÁHOVÁ/ČAPEK/HEŘMANSKÝ 1979 — Marie BLÁHOVÁ / Jan Blahoslav ČAPEK / František HEŘMANSKÝ (eds.): Vavřínek z Březové, Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic. Praha 1979.
- ČIHÁKOVÁ 1983 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Praha 1-Malá Strana, Karmelitská – Harantova (ppč.1050), Nebovidská – Hellichova (ppč.1056), nálezořá zpráva o výzkumu CXVI PÚPP. Praha 1983. Uloženo: archiv NZ ARÚ Praha čj. 759/83.
- ČIHÁKOVÁ-DRAGOUNOVÁ 1984 — Jarmila ČIHÁKOVÁ-DRAGOUNOVÁ: Harantova a Nebovidská ul. In: Zdeněk Dragoun a kolektiv, Archeologický výzkum v letech 1979–1981, Pražský sborník historický 17, 1984, 141.
- ČERNUŠÁK/PROKOP/NĚMEC 2001 — Tomáš ČERNUŠÁK / Augustín PROKOP / Damián NĚMEC: Historie dominikánů v českých zemích. Praha 2001, 106–107.
- DRAGOUN 2002 — Zdeněk DRAGOUN: Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře. Praha 2002.
- ERŠIL/PRAŽÁK 1956 — Jaroslav ERŠIL / Jiří PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly. II. Katalog listin a listů z let 1420–1561. Praha 1986, 234–235, č. 675, sign. 1405 (XLIV 20b).
- HAVRDA 2008 — Jan HAVRDA: Příspěvek k raně středověkému opevnění Prahy. Archeologie ve středních Čechách 12, 2008, 651–670.
- HAVRDA V TISKU — Jan HAVRDA: Praha 1-Nové Město, Františkánská zahrada. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008, Pražský sborník historický v tisku.
- HAVRDA/PODLISKA 2000 — Jan HAVRDA / Jaroslav PODLISKA: Karmelitská ulice čp. 387/III, 388/III a čp. 459/III. In: Dragoun Z. a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998, Pražský sborník historický 31, 2000, 356.
- HAVRDA/TRYML 2006a — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Neznámé raně středověké opevnění jižní části pražské Malé Strany. Archaeologia historica 31, 2006, 109–118.
- HAVRDA/TRYML 2006b — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Několik poznámek k provádění stavebně historického průzkumu z pohledu archeologa (na příkladu výzkumu v Karmelitské ulici na Malé Straně). Sborník 4, 2006, 163–168.
- HAVRDA/TRYML 2006c — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Renesanční jímka z areálu bývalého dominikánského kláštera u sv. Maří Magdalény na Malé Straně. In: Výroční zpráva 2005 – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze, Praha 2006, 76–88.
- HAVRDA/TRYML 2006d — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Praha 1-Malá Strana, Karmelitská ulice čp. 387/III a Nebovidská ulice čp. 459/III. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2003–2004, Pražský sborník historický 34, 2006, 325–328.
- HAVRDA/TRYML 2007a — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Praha 1-Malá Strana, Karmelitská ulice čp. 387/III a Nebovidská ulice čp. 459/III. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2005–2006, Pražský sborník historický 35, 2007, 315–316.
- HAVRDA/TRYML 2007b — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Raně středověké opevnění Malé Strany v místě někdejší osady Nebovidy. Muzejní a vlastivědná práce 45 / Časopis společnosti přátel starožitností 115, 2007/3–4, 243–248.
- HAVRDA/TRYML 2007c — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Výzkum na ploše bývalého dominikánského kláštera v Karmelitské ulici na Malé Straně, Praha 1. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2006, sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti, supplementum 68, 2007, 43–44.
- HAVRDA/TRYML V TISKU — Jan HAVRDA / Michal TRYML: K počátkům dominikánského kláštera sv. Maří Magdalény na Malé Straně v Praze. Colloquia mediaevalia Pragensia 7 – Historia monastica, CMS, Praha, v tisku.
- HAVRDA ET AL. V TISKU — Jan HAVRDA / Michael RYKL / Matouš SEMERÁD / Michal TRYML: Kostel sv. Maří Magdalény na Malé Straně. BOEMIA PLENA EST ECCLESIIIS... Kniha k počtě Anežky Merhautové, Praha, v tisku.

- CHLIBEC 2004 — Jan CHLIBEC: Notizen zu den Grabmalen von Jobst de Bruse, Ottavio Miseroni und Aegidius Sadeler. *Studia Rudolphina* 4, 2004, 41–43.
- JIRÁSKO 1991 — Luděk JIRÁSKO: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Praha 1991.
- KAŠIČKA/LANCINGER/PAVLÍK 1966 — František KAŠIČKA / Luboš LANCINGER / Milan PAVLÍK 1966: Nové objevy na území bývalého kláštera sv. Maří Magdaleny. *Staletá Praha* 2, 1966, 180–197.
- KOČAR ET AL. 2007 — Petr KOČAR / Zdeňka SÚVOVÁ / Romana KOČAROVÁ / Tomáš KYNCL: Environmental analyses of the content of a Renaissance cesspit from Malá Strana in Prague. *Studies in Post-Medieval Archaeology* 2. Praha 2007, 383–400.
- KOVÁŘ 2006 — Miroslav KOVÁŘ: Předběžná zpráva o nálezů pozůstatků tří kamenických dílen. In: *Opracování kamene—Sborník Muzea středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou a Archeologické společnosti při Katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni*, J. John a M. Kovář (eds.), Plzeň 2006, 65–72.
- LANCINGER 1965a — Luboš LANCINGER: Stručné dějiny budovy Praha-Malá Strana, dům čp. 388/III, bývalý kostel sv. Maří Magdalény. Pasportizace SÚRPMO, nepublikovaný rukopis, Praha 1965.
- LANCINGER 1965b — Luboš LANCINGER: Stručné dějiny budovy. In: F. Kašička / L. Lancer, Praha-Malá Strana, dům čp. 459/III. Pasportizace SÚRPMO, nepublikovaný rukopis, Praha 1965.
- LANCINGER 1965c — Luboš LANCINGER: Stručné dějiny budovy. In: F. Kašička / L. Lancer, Praha-Malá Strana, dům čp. 387/III. Pasportizace SÚRPMO, nepublikovaný rukopis, Praha 1965.
- LANCINGER 2004 — Luboš LANCINGER: Dějiny objektu. In: Jan Beránek / Kateřina Kroulíková / Luboš Lancer / Tomáš Kyncl: Standardní stavebně historický průzkum. Praha 1-Malá Strana, Nebovidská 1, čp. 459/III. Nepublikovaný rukopis, Praha 2004.
- LÍVA 1949 — Václav LÍVA (ed.): Berní rula 3. Pražská města. Praha 1949.
- PAŘEZ 2003 — Jan PAŘEZ: Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století (1510–1586). *Sborník archivních prací* 53, 2003, 307–523.
- PAŘEZ 2005 — Jan PAŘEZ: Klášter sv. Maří Magdalény na Malé Straně. Nepublikovaný rukopis, Praha 2005.
- ROTHBAUEROVÁ/HŮRKA 2008 — Vítězslava ROTHBAUEROVÁ / Jiří HŮRKA: Hotel nad pražskou historií. *Časopis Stavebnictví*, ročník II, 2008/4, 6–9.
- RYKL 2004 — Michael RYKL: Karmelitská čp. 387/III, Praha 1-Malá Strana. Hlubkový stavebně historický průzkum pozůstatků bývalého kostela sv. Maří Magdalény. Nepublikovaný rukopis, Praha 2004.
- RYKL 2006 — Michael RYKL: Hlubkový SHP a dokumentace. Poznámky k praxi mezioborové disciplíny. *Sborník* 4, 2006, 79–100.
- RÜCKL/HAVRDA/TRYML 2007 — Štěpán RÜCKL / Jan HAVRDA / Michal TRYML: Renaissance cesspit from Malá Strana in Prague. *Studies in Post-Medieval Archaeology* 2, Praha 2007, 361–382.
- STLOUKAL 2006 — Milan STLOUKAL: Antropologický posudek Praha 1-Malá Strana, Karmelitská ulice čp. 387/III. Praha 2006, nepublikovaný rukopis, Uloženo: Archiv archeologického odboru NPÚ Praha.
- SVOBODOVÁ-LADOVÁ 1973 — Milada SVOBODOVÁ-LADOVÁ: Zvláštní místní práva v Praze, *Pražský sborník historický* 8, 1973, 95–185.
- TOMEK 1872 — Wáclav Wladivoj TOMEK: Základy III: Základy starého místopisu Pražského, Oddíl III, Malá Strana. Praha 1872.
- TOMEK 1905 — Wáclav Wladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy V. Praha 1905.
- TRYML 2009 — Michal TRYML: Archeologicky odkrytá a prezentovaná zdiva. In: *Podzemní zdivo, sborník Společnosti pro technologii ochrany památek STOP*, 2009, 42–45.
- VANĚČEK 2006 — Ondřej VANĚČEK: Diskrétně ukrytý Mandarín. Projekt 12/06, 2006, 16–21.
- VLČEK/FOLTÝN/SOMMER 1997 — Pavel VLČEK / Dušan FOLTÝN / Petr SOMMER: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, 466–469.
- VLČEK ET AL. 1999 — Pavel VLČEK A KOL.: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha 1999.
- VYŠOHLID 2009 — Martin VYŠOHLID: Zvony pro svatého Benedikta. In: Petr Juřina a kol., *Náměstí Republiky. Výzkum století*. Praha 2009, 38–41.
- ŽÍTEK 2007 — Karel ŽÍTEK: Stavba roku 2007 – Mandarin Oriental Hotel. *Hospodářské noviny* 19. 12. 2007.

SUMMARY

The Magdalenian and Dominican monasteries of St. Mary Magdalene in Malá Strana, Prague

(An archaeological contribution to understanding their structural form)

Keywords — Prague – Lesser Town/Malá Strana – monastery – church – Magdalenian order – Dominican order – archaeological excavation

Only a few written sources (with the first record from 1329) and later illustrations provide evidence for the existence of the Magdalenian monastery with the church of St. Mary, which was originally situated on the plots of the houses no. 378 and partially on no. 459. New information was gained from the largest excavation so far undertaken on the left bank of Vltava in response to the conversion of both houses into a hotel in 2003–2005. Simultaneously a survey of the historic buildings was carried out along with a new compilation of the documentary evidence. In the northern part of the site (house no. 387) the foundations of the complete polygonal end of the church of St. Mary Magdalene were revealed immediately below the ground floor. The walls were

preserved up to one metre above the original ground surface. Only the top of the walls in the southern part have been damaged by a burial chamber, built after the destruction of the Gothic presbytery. In the corners there are vault pillars with circular sections and orthogonal an foot without plates. Both external corners of the presbytery were later supported by pillars with later modifications and enlargements in brick. The trenches along the presbytery wall, both interior and exterior, did not reach the subsoil; they were stopped on the level between the foundations and the above ground walling. The exposed walls were conserved and are presented for public display with a minimum of repairs.

The nave of the church, with wall fragments discovered in a trench outside the house, was 9,8m wide. The length can only be estimated from the Post-medieval plans to almost 16m. While the form of the church can be reconstructed to a certain extent, that of the other convent buildings is not clear. A small fragment, probably of a convent building, is adjacent to the church on the southern side and a wall uncovered further to the east may be a fragment of the monastery enclosure wall.

The monastery was destroyed early in the Hussite Wars and was never restored. Presumably the nave was destroyed and the presbytery existed further as an individual building, but its end was demolished sometime in the first half of the 17th century, when enlargement was necessary. This modification was achieved by building the side walls further to the east presumably in 1613, when the site became a property of the Dominican order.

During the next phase of the rescue excavations other wall foundation fragments were revealed to the east from the house no. 387. The evidence suggests that the building of this structure was interrupted, conserved and never finished. Since the wall formed an opened semi circle, it is interpreted as foundations of the eastern end of a church, possibly belonging to a church from an unknown phase of the Dominican monastery development of 1613–1637. At this phase the form of the buildings was still roughly copying the medieval structure of the Magdalenian monastery. In the 1630 the Dominican monks gained a rich patron, which led to abandonment of the current conception and the initiation of a new, generously founded monastery. The new monastery church, with still standing massive structures, was founded in 1656 together with a monastery, which was abolished by Joseph's reforms in 1784.

The excavations also produced new information concerning this later period. The foundations of the northern convent wing and relieving arches for the western ambit wall were revealed during the excavation of the yard. Finally some of the artefacts, which could be connected with the activity of both of the monasteries, are described, such as architectural fragments and metal book clasps for example.

Fig. 1. Prague historic towns; the site of the Magdalenian and Dominican monasteries of St. Mary Magdalene at Malá Strana in black.

Fig. 2. Block of houses at Malá Strana surrounded by the streets Karmelitská, Újezd, Hellichova, Nebovidská and Harantova (no. 387, 459, 388 – the deconsecrated Baroque church of St. Mary Magdalene). The excavation area in grey.

Fig. 3. The northwest part of the former ambits of the Baroque monastery. Situation immediately before the excavation in November after the demolition of the press factory hall and removal of recent dumps, up to 3m thick.

Fig. 4. The northwest part of the former ambits of the Baroque monastery. The built-in press hall was demolished. State in 1997.

Fig. 5. The northeast part of the former ambits of the Baroque monastery without two built-in one-floored wings. Top right, the former Baroque church of St. Mary Magdalene, today the Museum of Czech music. Current state of the hotel complex.

Fig. 6. The southwest wing of the Dominican monastery with the ambits before reconstruction. View from the ambits (from northwest). The state in 2003 after the demolition of the outbuildings from the 19th and 20th century.

Fig. 7. The former Dominican monastery of St. Mary Magdalene at Malá Strana. Southern ambit corridor. View from the east during reconstruction in 2006.

Fig. 8. A section out of the "Vratislav wood engraving" by Jan Kozel and Michal Petřel from 1562. The oldest known picture of the site. Position of the church of St. Mary Magdalene (in grey) indicates that the monastery buildings must have been to the south of it (to the right). Bottom right the church of St. Lawrence in Nebovidy.

Fig. 9. A discreet house no. 387 in Karmelitská street conceals several distinct building phases of the church of St. Mary Magdalene, rebuilt in Baroque period for the use of Dominican convent. View from the northwest.

Fig. 10. Malá Strana, the block between the streets of Karmelitská, Hellichova, Nebovidská and Harantova. Plan of current state with the monastery fragments found during the excavation: **1** – the Romanesque constructions partly used for the Gothic church building, **2** – presbytery of the church of St. Mary Magdalene, **3** – deserted nave of the same church, **4** – presumed position of the Gothic convent, **5** – Post-medieval orthogonal enlargement of the church to the east, **6** – medieval cemetery, **7** – medieval wall of the monastery enclosure, **8** – newly discovered wall of an unfinished church end from the 1st half of the 17th century, **9** – Renaissance buildings in Nebovidská street, **10** – Post-medieval monastery cemetery, **11** – high Baroque church, **12** – remnants of the northern wing of the Dominican monastery, **13** – foundation pillars of the western ambit of the Baroque monastery, **14** – southern wing of the high Baroque convent (1680s).

Fig. 11. Malá Strana – Karmelitská street, house no. 387. Simplified plan of the revealed and presumed church fragments. **Brown** – a curve of a foundation wall with its face highlighted, **blue** – enlargement of the Gothic church end to the east, **red** – polygonal end of the Gothic church and foundations of the altar, **lighter blue** – Post medieval burial chamber. Reconstructed wall fragments of the medieval church nave (**lighter red**) below the paving of the parking area at Karmelitská street, only the fragments below the pavement in front of the house were documented. **Black** – previous revealed Romanesque constructions, **grey** – previous presumed Romanesque constructions.

Fig. 12. On the right section through the Gothic east presbytery wall and interior layers. Completed from partial sections in a point trench done to the foundations of the church. Situation of the section see Fig. 11, sec-

tion A. **Brown** (layer 46) – subsoil (soil based on slope sediments); **blue** – early medieval settlement stratigraphy, **dark blue** (layers 8, 20, 11, 12, 10, 42, 13, 22, 35, 24, 37, 26, 29, 50) – building debris to level the surface before laying the Gothic church floor (layer 2), **layer 30** – the building level during the presbytery building period; **light green** (layers 17, 18) – built up of the floor in the 16th century; red (layers 4, 16) – built up from the first half of the 17th century. **On the left** the vault pillar in the SE corner of the presbytery and sections through the pillar.

Fig. 13. The presbytery wall of the deserted church of St. Mary Magdalene during conservation. To the right foundation of the altar. The floor finished with replicas of medieval tiles.

Fig. 14. North-eastern part of the deserted monasteries. View from the north onto the medieval plaener wall, probably the enclosure wall of the Magdalenian monastery (see Fig. 10: 7).

Fig. 15. North-eastern part of the yard of the deserted monasteries, today the main hotel entrance. The entrance gate leads to the Maltese square. The arrow shows the remains of the original medieval monastery enclosure wall presented in the current paving.

Fig. 16. Friedrich Bernard Werner (after an older drawing?), around 1740. The Dominican monastery with the new dominant church is drawn in slightly schematic way. On the left the old church not integrated in the building organism. Northern wing of the monastery was probably reduced.

Fig. 17. The former Dominican monastery of St. Mary Magdalene at Malá Strana. The excavation area. On the left the wall tops of the eight revealed pillars, which carried relieving arches for the western ambit wall. View from the south.

Fig. 18. The most southern foundation pillar of the Dominican monastery ambits built already in the 17th (?) century was the only one preserved including the relieving arch. This pillar is presented in the hotel basement.

Fig. 19. View from the south to the north part of the Dominican monastery during excavation. The two foundation walls are remnants of the north wing of the monastery. On the very bottom – fragmented and damaged part of the foundation wall of the unfinished north ambit. Top right – the gate into the Maltese square.

Fig. 20. A section of the orthographic plan by J. D. Huber (1769). View from the southeast. The view into the ambits shows several ambit arches. Important is the appearance of the north wing, where the right (eastern) part of the ambit corridor is probably absent.

Fig. 21. A find of a plaener post fragments, reconstructed in the laboratory of NPÚ and presented in the hotel corridor.

Fig. 22. Finds which can be associated with the monastery community: book buckle and accessories found in the area of the Magdalenian monastery.

English by Linda and Patrick Foster

Príspevek je výstupem institucionálně financovaného výzkumného záměru MK 07503233303 „Odborné poznávání, vědecké hodnocení, dokumentování a evidence nemovitého kulturního dědictví, identifikace statků, které mohou být chráněny“, dílčího úkolu 307 „Odborné zpracování a vědecké vyhodnocení záchranných archeologických výzkumů nemovitých kulturních památek a památkových území jako nových pramenů k dějinám území ČR“.

Mgr. Jan HAVRDA
Národní památkový ústav v hl. m. Praze
Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1
havrda@praha.npu.cz

PhDr. Michal TRYML
Národní památkový ústav v hl. m. Praze
Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1
tryml@praha.npu.cz